

ПРАКТИКУМ

ЗА АКРЕДИТОВАНЕ ПОСМАТРАЧЕ

ИЗБОРА У БиХ

Сарајево, 2013. године

ДОПУНА ПРАКТИКУМА ЗА АКРЕДИТОВАНЕ ПОСМАТРАЧЕ ИЗБОРА У БИХ

Од издавања Практикума за акредитоване посматраче избора у БиХ (у даљњем тексту: Практикум), усвојене су и објављене Измјене и допуне Изборног закона Босне и Херцеговине („Службени гласник БиХ“ бр. 18/13 и 7/14), Закон о Измјенама и допуни Изборног закона Републике Српске („Службени гласник РС“ број 109/12), те су донесени и објављени нови подзаконски акти за провођење избора у Босни и Херцеговини.

У циљу одржавања ажурности и цјеловитости Практикума, у даљњем тексту наводимо преглед основних измјена релевантних одредби у Практикуму од његовог издавања.

На страници 9. Практикума, у Потпоглављу 1.2 - Међународни посматрачи, у пасусу 1. измијењен је прописани рок за подношење захтјева за посматрање за међународне посматраче, и то на 7 дана прије дана одржавања избора, а изузетно 1 дан прије дана одржавања избора. **(Члан 8. став (4) Упутства о условима и процедурама за акредитовање изборних посматрача у Босни и Херцеговини (у даљњем тексту: Упутство).**

На страници 10. Практикума, Потпоглавље 1.4 - Посматрачи удружења, у пасусу 1. измијењена је дефиниција удружења, те исто означава удружење или фондацију основану у складу са законом о удружењима и фондацијама. **(Члан 2. тачка б) Упутства).**

На страници 12. Практикума, Потпоглавље 2.1 - Изборни систем Босне и Херцеговине, у посљедњем пасусу измијењена је обавезна заступљеност мање заступљеног пола на кандидатским листама и иста износи 40 %. **(Члан 4.19 Изборног закона БиХ).**

На страници 13. Практикума, у табеларном приказу Табела 1. Приказ начина избора и броја чланова тијела власти у БиХ, број изборних јединица за Народну скупштину РС-а промијењен је са 6 на 9 вишечланих изборних једница, док су Рјешењем Уставног суда БиХ („Службени гласник БиХ“ број 15/12) одредбе члана 19. став (2) до (8) Изборног закона БиХ које се односе на изборне јединице Града Мостара, престале да важе.

Надаље, у Поглављу 3. Практикума - Законски и подзаконски акти, на страницама 19. и 20. измијењени су подзаконски акти за провођење избора у БиХ.

Преглед донесених подзаконских аката:

1. Правилник о вођењу и употреби Централног бирачког списка;
2. Правилник о начину провођења избора у Босни и Херцеговини;

3. Правилник о начину провјере потписа подршке и обрасци за овјеру политичких субјеката за учешће на непосредним изборима у Босни и Херцеговини;
4. Упутство о врстама, начину и роковима за одређивање бирачких мјеста;
5. Упутство о утврђивању квалификација и поступку именовања чланова бирачких одбора;
6. Упутство о процедурама за рјешавање по приговорима и жалбама поднесеним изборним комисијама;
7. Упутство о условима и процедурама за акредитовање изборних посматрача у Босни и Херцеговини;
8. Упутство о изгледу и начину испуњавања образаца изјаве о имовинском стању;
9. Упутство о престанку и додјели мандата;
10. Одлука о висини таксе за овјеру за учешће на Општим изборима 2014. године.

(Објављени у „Службеном гласнику БиХ“ број 37/14)

1. Правилник о организацији рада и утврђивању резултата гласања у Главном центру за бројање за Опште изборе 2014. године;
2. Упутство о поступку спровођења посредних избора за органе власти у Босни и Херцеговини обухваћених Изборним законом Босне и Херцеговине;
3. Упутство о роковима и редослиједу изборних активности за Опште изборе у Босни и Херцеговини;
4. Одлука о расписивању и одржавању Општих избора у Босни и Херцеговини 2014. године;
5. Одлука о висини накнаде за рад чланова изборне комисије основне изборне јединице у Босни и Херцеговини (пречишћени текст);
6. Одлука о дипломатско-конзуларним представништвима Босне и Херцеговине у иностранству, у којима се планира организовање гласања за Опште изборе у Босни и Херцеговини 2014. године;

(Објављени у „Службеном гласнику БиХ“ број 38/14)

На страници 23. Практикума, у фусноти 2 - Удружење и фусноти 3 - Међународни посматрач, дефиниције су измијењене и гласе:

- Удружење означава удружење или фондацију основане у складу са законима о удружењима и фондацијама,
- Међународни посматрач означава представника међународне владине и међународне невладине организације, представника стране владе и изборне званичнике

(Члан 2. тачка б) и ц) Упутства).

У Потпоглављу 4.2 - Захтјев за акредитовање посматрача политичких субјеката, на страници 24. Практикума, у пасусу 1, напријед наведеним Упутством укинута је обавеза акредитованог посматрача да на захтјев органа за провођење избора предочи образац правила понашања и изјаву о поштивању тајности гласања.

На истој страници, у пасусу 6. који се односи на обавезе изборне комисије везано за рад мобилног тима, исте су додатно разрађене. **(Члан 13. Упутства).**

На страници 25. Практикума, Потпоглавље 4.3 - Захтјев за акредитовање удружења, у пасусу 4. обавеза представника удружења да достави потписани образац правила понашања и изјаву о поштивању тајности гласања приликом преузимања акредитације је промијењена, на начин да се образац изјаве доставља приликом подношења захтјева за акредитовање. **(члан 4. став 3. тачка ц) Упутства).**

У Потпоглављу 4.5 - Захтјев за акредитовање посматрача у дипломатско-конзуларним представништвима Босне и Херцеговине, посебан образац захтјева за акредитовање посматрача у дипломатско-конзуларном представништву БиХ (у даљњем тексту: ДКП БиХ), на страници 26. је обједињен са обрасцима захтјева за политичке странке, удружења и међународне посматраче, који укључују рубрику посматрање избора у ДКП-у БиХ.

У Потпоглављу 4.6 - Доношење одлуке од стране надлежних тијела изборне администрације, на страници 26. Практикума, разлози одбијања или одбацивања захтјева за акредитовање посматрача проширени су додатним разлозима који гласе:

- ако је поништена овјера политичког субјекта и
- ако посматрач не испуњава услове за акредитовање.

(Члан 9 став (6) тачка а) и б) Упутства)

На страници 27. Практикума, Потпоглавље 4.8 - Правила понашања и рада, изјаву наведену у пасусу 1. акредитовани посматрач потписује приликом подношења захтјева.

На истој страници у пасусу 3, у којем се наводи шта је потребно да припреми акредитовани посматрач у циљу олакшања поступка посматрања, образац правила понашања и изјаву о поштивању тајности посматрач није дужан да носи са собом.

У потпоглављу 5.4 - Отварање бирачког мјеста, страница 28. Практикума, у ставци 2. наведена Изјава и Кодекс понашања из Обрасца 33 Записника о раду бирачког одбора, није више саставни дио наведеног Записника.

На страници 29. Практикума, у ставци 2. Образац 34 Записника, податак о времену отварања бирачког мјеста евидентира се у 33 образац.

У Потпоглављу 5.7 - Процедура бројања на бирачком мјесту, на страници 30 Практикума, ставка 1. Паковање неискориштених гласачких листића врши се у провидну врећу, а не сиву врећу.

(Правилник о начину провођења избора у Босни и Херцеговини).

На страници 32. Практикума, пасус 1. и фуснота 4. на истој страници, ознака Обрасца 38 у Записнику о раду бирачког одбора је промијењена у ознаку Образац 37.

(Правилник о начину провођења избора у Босни и Херцеговини).

У поглављу 6. Практикума - Примједбе на изборни процес, властита запажања и сугестије, у пасусу 2. и 3. ознака Обрасца 37 је измијењена у ознаку Образац 36.

(Правилник о начину провођења избора у Босни и Херцеговини).

Напријед наведеним Упутством о условима и процедурама за акредитовање изборних посматрача у БиХ, на страницама 50-53. Практикума, извршене су следеће измјене образаца:

Образац Захтјева за акредитовање представника политичких субјеката на страници 50. Практикума, допуњен је рубриком Ц) Рада у дипломатско-конзуларним представништвима, док је листа предложених посматрача издвојена као посебан образац који се доставља уз захтјев.

На страници 51. Практикума, Образац Захтјева за акредитовање удружења допуњен је рубриком Ф) Рада у дипломатско-конзуларним представништвима, те рубриком за навођење разлога због којих се жели посматрати изборни процес.

Образац захтјева за акредитовање међународних посматрача на страници 52. Практикума, допуњен је рубрикама Ф) Рада у дипломатско-конзуларним представништвима и текстом: „Својим потписом потврђујем да међународна организација под наведеним називом не обавља било какву активност у име политичког субјекта и да ће се придржавати одредби Изборног закона БиХ“.

Посебан образац Захтјева за акредитовање посматрача у ДКП-у БиХ на страници 53. Практикума је стављен ван снаге.

Ирена Хациабдић, Бранко Петрић и Стјепан Микић

**ПРАКТИКУМ
ЗА АКРЕДИТОВАНЕ ПОСМАТРАЧЕ ИЗБОРА У БиХ**

Сарајево, 2013. године

ПРАКТИКУМ ЗА АКРЕДИТОВАНЕ ПОСМАТРАЧЕ ИЗБОРА У БиХ

Издавач:

Централна изборна комисија Босне и Херцеговине,
Данијела Озме бр.7, 71000 Сарајево,
телефон: 033/251-300, факс: 033/251-329,
е-маил: info@izbori.ba, веб страница: www.izbori.ba.

За издавача:

Бранко Петрић, предсједник Централне изборне комисије Босне и Херцеговине

Аутори:

Ирена Хациабдић, Бранко Петрић и Стјепан Микић

Лекторисање:

Удружење изборних службеника у БиХ

Техничка припрема:

Ермин Кос

Графички дизајн и ДТП:

МГраф

Штампа:

Графика Шаран

За штампарiju:

Графика Шаран

Тираж:

4000 ком.

Практикум је урађен захваљујући финансијским средствима Савјета Европе. Ставови изражени у њему ни на који начин не одражавају званични став Савјета Европе.

САДРЖАЈ

ПОГЛАВЉЕ I - ИЗБОРНИ ПОСМАТРАЧИ И ИЗБОРНИ ПРОЦЕС У БиХ	7
1. Ко су изборни посматрачи.....	9
1.1. Одредбе члана 17.1 Изборног закона БиХ.....	9
1.2. Међународни посматрачи	9
1.3. Посматрачи политичких субјеката	10
1.4. Посматрачи удружења	10
2. Упознавање са изборним процесом (темељним карактеристикама изборног процеса у БиХ) ..	11
2.1. Изборни систем Босне и Херцеговине.....	11
2.2. Изборна администрација.....	13
2.3. Централни бирачки списак и упис бирача у ЦБС.....	15
2.4. Провођење избора и утврђивање изборних резултата.....	17
2.5. Заштита изборног права	18
3. Законски и подзаконски акти	19
3.1. Изборно законодавство на нивоу државе, ентитета и Брчко Дистрикта БиХ	19
3.2. Правилници, инструкције, упутства ..	20
ПОГЛАВЉЕ II – ПРАВА И ДУЖНОСТИ ИЗБОРНИХ ПОСМАТРАЧА	21
4. Акредитирање и едукација.....	23
4.1. Захтјеви за акредитацију	23
4.2. Захтјев за акредитовање посматрача политичких субјеката	23
4.3. Захтјев за акредитирање удружења	24
4.4. Захтјев за акредитирање међународних посматрача	25
4.5. Захтјев за акредитирање посматрача у дипломатско-конзуларним представништвима Босне и Херцеговине	26
4.6. Доношење одлука од стране надлежних тијела изборне администрације	26
4.7. Едукација изборних посматрача.....	26
4.8. Правила понашања и рада.....	27
5. Посјета бирачким мјестима, изборним комисијама и центрима за бројање гласова	27
5.1. Долазак на бирачко мјесто, у изборну комисију или центар за бројање гласова.....	27
5.2. Процедура приступа посматрању изборне активности.....	27
5.3. Почетак рада на бирачком мјесту	28
5.4. Отварање бирачког мјеста.....	28
5.5. Процедура гласања	29
5.6. Затварање бирачког мјеста	30
5.7. Процедура бројања на бирачком мјесту	30
5.8. Ометање процеса изборне активности и удаљавање посматрача	31
6. Примједбе на изборни процес, властита запажања и сугестије	32
6.1. Начин уношења примједби посматрача, властитих запажања и сугестија	32
ПОГЛАВЉЕ III-МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ О ИЗБОРИМА	33
7. Међународни правни инструменти и стандарди у области избора.....	35
8. Међународни демократски стандарди о изборима у Босни и Херцеговини	38
ПОГЛАВЉЕ IV- ИСКУСТВА СА ПОСМАТРАЊА ИЗБОРА (ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ 2012).....	41
9. Искуства и показатељи са Локалних избора 2012.	43
10. Одузимање својства посматрача и поништење акредитације.....	45
11. а) Примјер исправно поднесеног захтјева за поновно пребројавање гласова	46
11. б) Одлука за поновно пребројавање Централне изборне комисије БиХ.....	46
ПОГЛАВЉЕ IV – ПРИЛОЗИ.....	47
Изборни циклус.....	49
Захтјев за акредитирање представника политичких субјеката	50
Захтјев за акредитирање удружења	51
Захтјев за акредитирање међународних посматрача	52
Захтјев за акредитирање у дипломатско-конзуларним представништвима БиХ	53
Кодекс за посматрање избора	54
Образац извјештаја посматрача-Примјер	55
Шема бирачког мјеста	58

Поштовани,

Пред вама је практикум за акредитоване изборне посматраче у којем су садржане информације о изборном процесу у Босни и Херцеговини, правима и дужностима посматрача, међународним стандардима о изборима, и искуствима са посматрања избора.

Циљ овог приручника је да на сажет и приступачан начин омогући акредитованим посматрачима да квалитетно и стручно врше активности посматрања изборног процеса.

Посматрање избора представља израз забринутости међународне заједнице и домаће јавности за постизање демократских избора и дио праћења поштивања људских права и владавине права, те се мора проводити на основу највиших стандарда непристрасности, уз поштивање суверенитета и међународних људских права, поштивање закона земље домаћина и њихових изборних ауторитета. При том посматрачи морају одражавати професионализам, те сарађивати са другим изборним посматрачима.

Приликом процјене изборног процеса организације за посматрање избора се већином позивају на међународне и регионалне стандарде за демократске изборе као основу за њихову процјену. Ова референца се често разумије као препознати сет таквих међународних стандарда који су доступни у писаној форми а који су настали под окриљем УН-а, ОСЦЕ-а, Савјета Европе и других међународних организација.

У посљедња два вијека развој људских права и основних слобода је доживио велики напредак. Идеја људских права је постепено постала заједничка великом дијелу савременог свијета. Временом су прецизирани документи који садрже универзалне принципе о изборима и људским правима. Њихови ставови су производ потврђених принципа из бројних међународних докумената, које је ратификовала већина држава у свијету и искустава добре изборне праксе у многим државама.

Данас бројни надзорни механизми сужавају суверенитет држава у погледу поштивања људских права. Успостављају се стандарди гаранције и заштите права човјека на универзалном и регионалном нивоу. Права грађана да гласају и да буду изабрани на периодичним, истинским, демократским изборима представљају међународно призната људска права. Постизање истинских демократских избора стога је постало питање од забринутости за међународне организације али и домаће институције.

Улога међународних организација у праћењу избора и одређивању минимума стандарда да би се они сматрала истинским демократским започела је активностима Уједињених нација, а за Европу су од посебне важности документи и одлуке усвојени у оквиру: Организације за сигурност и сарадњу у Европи (ОСЦЕ), Савјета Европе, Европског суда за људска права, Европске Уније итд.

Да би сте као акредитовани посматрачи обавили своју дужност на професионалан начин, вама ће бити од користи шире знање о надлежностима различитих органа који учествују у изборном процесу, које је изложено у овом Практикуму који је намијењен да вам користи у више изборних циклуса.

Захваљујемо се на вашем учешћу које ће допринијети провођењу коректних избора, транспарентности процеса и јачању повјерења у демократски развој босанскохерцеговачког друштва.

**Предсједник
Бранко Петрић**

ПОГЛАВЉЕ I
ИЗБОРНИ ПОСМАТРАЧИ
И ИЗБОРНИ ПРОЦЕС У БиХ

1. Ко су изборни посматрачи

1.1. Одредбе члана 17.1 Изборног закона БиХ

Према наведеном члану Изборног закона БиХ, изборне посматраче, свих изборних активности, чине представници међународних посматрача, удружења грађана, политичких странака, коалиција, листи независних кандидата и независних кандидата; наравно, под условом да се претходно акредитују у складу са Изборним законом БиХ. О самом процесу акредитовања изборних посматрача, бити ће више ријечи у другом поглављу ове брошуре. За сада је потребно напоменути да за вријеме посматрања изборних активности посматрач обавезно носи службену акредитацију. Посебно треба истакнути да посматрач не смије носити било каква обиљежја или амблеме, односно ознаке које их повезују са одређеном политичком странком, коалицијом, листом независних кандидата или независним кандидатом.

Такођер, важно је навести да посматрач не може бити особа :

- ❖ коју је предложио политички субјект који није овјерен за учешће на изборима.
- ❖ која је кандидат на предстојећим изборима,
- ❖ чија је кандидатура на предстојећим изборима одбијена или је њено име накнадно скинуто са листе кандидата,
- ❖ којој је Централна изборна комисија БиХ изрекла санкцију забране рада у бирачком одбору, у Центру за бирачки списак или у изборној комисији,
- ❖ која је члан бирачког одбора,
- ❖ која је у извршној или законодавној власти у изборној јединици нивоа за који се бира.

За међународне посматраче, Централна изборна комисија доноси прописе којима се утврђују критерији за њихово акредитовање.

1.2. Међународни посматрачи

Једино Централна изборна комисија БиХ акредитује и издаје акредитацију представницима међународних посматрача за било коју изборну активност коју су назначили у свом захтјеву за акредитацијом. Иначе, захтјев за посматрање избора у Босни и Херцеговини, представници међународних посматрача подносе Централној изборној комисији БиХ најкасније до дана уочи одржавања избора.

Међународни посматрачи имају врло значајну улогу у одвијању изборног процеса, посебно кад су у питању евентуалне примједбе на уочена кршења тијеком одвијања изборног процеса, као и код давања оцјена о проведеним изборним активностима, односно давања одређених приједлога и сугестија којима би се унаприједио изборни процес који су, нетом, посматрали. Стога, Централна изборна комисија БиХ, посебну пажњу посвећује промптном разматрању захтјева представника међународних посматрача на њиховом акредитовању. Међународни посматрачи преузимају акредитације у сједишту Централне изборне комисије БиХ; ул. Данијела Озме бр.7 у Сарајеву. Међународни посматрачи могу имати неограничен број акредитованих посматрача, могу их имати неограничено, у исто вријеме, на једном бирачком мјесту, уз прилагођеност условима изборне активности коју посматрају. Уколико сматрају потребним, међународни посматрачи могу на свако мјесто које је у фокусу њиховог посматрања, увести и преводиоца.

1.3. Посматрачи политичких субјеката

Да не бисмо збуњивали изборне посматраче, потребно је разјаснити што означава појам „политички субјект“. Према члану 1.1а Изборног закона БиХ, политички субјект означава или подразумејева политичку странку, коалицију, листу независних кандидата или независног кандидата, овјерене за учешће на изборима у складу са Изборним законом БиХ. Ако представници политичких субјеката желе посматрати изборне активности из оквира рада Централне изборне комисије или Главног центра за бројање, тада подносе захтјев за акредитовање посматрача Централној изборној комисији. Централна изборна комисија утврђује рок за подношење захтјева за акредитацију посматрача, као и рок за рјешавање тих захтјева. Уз захтјев за акредитовање посматрача, подносиатељ захтјева је дужан приложити власторучно потписан образац правила понашања и изјаву о поштивању тајности гласања за сваког посматрача који се налази на листи предложених посматрача за акредитовање.

Број посматрача који политички субјект може акредитовати је неограничен, с тим да само један посматрач појединог политичког субјекта може бити на једном бирачком мјесту у исто вријеме.

Политички субјекти могу предложити, односно имати своје посматраче само у основним изборним јединицама у којима су овјерени за предстојеће изборе, као и за посматраче у дипломатско-конзуларним представништвима Босне и Херцеговине.

Такођер, политички субјекти могу посматрати, тј. имати посматраче и на бирачким мјестима за гласање у одсуству, уз претходно прибављену информацију о локацијама таквих бирачких мјеста одређених за гласање у одсуству.

Изборни посматрачи могу, на захтјев, посматрати и рад мобилних тимова, уз обавезно достављање распореда рада и посјета мобилних тимова, коју им доставља изборна комисија.

10

1.4. Посматрачи удружења

Као прво, потребно је појаснити шта означава појам „удружење“. Према Изборном закону БиХ, а у контексту посматрања избора и изборних активности, удружење означава представника, или представнике невладине организације. Они своје захтјеве за акредитовање у статус посматрача, подносе Централној изборној комисији БиХ, наравно до рока који утврди Централна изборна комисија БиХ. У захтјеву за акредитацију удружење треба навести које изборне активности жели посматрати, у којим изборним јединицама, број посматрача, као и друге контакт податке (адреса, број телефона, факса, е-маил).

Такођер, сматрамо важним споменути да представник нити једног удружења не може бити акредитован за посматрање избора ако је то удружење основао или га спонзорира политички субјект, односно ако је укључено у било какве активности у име овјерених политичких субјеката.

Представник удружења, на захтјеву за акредитацију, потписује изјаву да то удружење, испред које је предложен, није основано нити га спонзорира политички субјект, што је у складу са чланом 17.4 Изборног закона БиХ.

2. Упознавање са изборним процесом (темељним карактеристикама изборног процеса у БиХ)

2.1. Изборни систем Босне и Херцеговине

Уставно-правни систем једне демократске државе одређује, између осталог, и модел изборног система у њој. Сложеност изборног система, у свакој демократској држави, у тијесној је вези са сложеношћу уставно-правног поретка у држави. Поједностављено, изборни систем једне државе представља основну полуку за успоставу политичког система, чија provedба и примјена има директан утицај на успоставу демократских односа у тој држави и друштву.

Шта је, у ствари, изборни систем? У најкраћем, под појмом изборног система подразумијева се институционални модус унутар којег бирачи изражавају своје политичке преференције путем гласања и унутар којег се гласови бирача претварају у мандате.

Изборни систем Босне и Херцеговине, важно је знати, државе састављене од два ентитета и једног дистрикта, заснива се на Анексу III (Споразум о изборима) и Анексу IV (Устав Босне и Херцеговине) Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, те Изборном закону Босне и Херцеговине. У периоду од 1996. до 2000. године, надлежност за provedбу избора у Босни и Херцеговини имале су међународне организације, у првом реду ОСЦЕ, које су у овом раздобљу организовали и проводили изборе, а на темељу тзв. Изборних правила и прописа, путем Привремене изборне комисије. Изборни закон Босне и Херцеговине, донешен 2001. године, условио је успоставу сталне Изборне комисије Босне и Херцеговине, надлежне за његову provedбу а тиме и за организацију и provedбу свих наредних избора у БиХ. Измјенама и допунама Изборног закона БиХ, 2006. године, долази до преноса овлаштења за провођење избора са међународних организација (ОСЦЕ-а) на домаће органе, односно на Централну изборну комисију БиХ, како се од тада назива државна институција надлежна за организацију и provedбу избора у Босни и Херцеговини. Од 2002. године, Централна изборна комисија Босне и Херцеговине, у потпуности је организовала и провела шест (6) изборних циклуса; три (3) изборна циклуса (2002., 2006. и 2010.), проведена су за органе на нивоу државе, ентитета и кантона, и три (3) изборна циклуса (2004., 2008. и 2012.), за органе власти на локалном нивоу, укључујући и Скупштину Брчко Дистрикта БиХ. Такођер, због смрти предсједника Републике Српске, 2007. године, проведени су и пријевремени избори за предсједника Републике у овом ентитету.

Уважавајући Устав Босне и Херцеговине, Изборним законом Босне и Херцеговине успостављен је изборни систем Босне и Херцеговине, по којем избор тијела власти може бити непосредан (избор од стране бирача, непосредним тајним гласањем) и посредан (избор од стране чланова већ изабраног тијела власти).

Са аспекта врсте изборног система, утврђених законом, у Босни и Херцеговини се примјењују два (2) система и то:

- ❖ већински систем, или систем просте већине, и
- ❖ систем пропорционалне заступљености.

Шема 1. Приказ изборног система у Босни и Херцеговини

За већински систем, или систем просте већине, карактеристично је да побједник осваја све, а исти се примјењује при избору чланова Предсједништва Босне и Херцеговине, предсједника Републике Српске, градоначелнике и начелнике општина, као и код избора представника националних мањина. Систем пропорционалне заступљености примјењује се код избора Заступничког дома Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине, Заступничког дома Парламента Федерације Босне и Херцеговине, Народне скупштине Републике Српске, кантоналних скупштине, скупштине Брчко Дистрикта, градских вијећа/скупштине градова и општинских вијећа/скупштине општина.

Код примјене система пропорционалне заступљености примјењује се Саинт-Лагуеова метода за прерачун гласова у мандате, диобом укупног броја освојених гласова са непарним бројевима 1,3,5,7,9 и.т.д.

Да би политички субјекти судјеловали у расподјели мандата, морају прећи изборни праг од 3%, односно морају освојити више од 3% укупног броја важећих гласова у изборној јединици у којој се кандидују за одређени ниво власти.

Значајно обиљежје изборног система у Босни и Херцеговини представља постојање, односно додјелу тзв. компензацијских мандата и то оним политичким субјектима који нису освојили ниједан мандат, или су освојили несразмјеран број редовних мандата у односу на постигнуте изборне резултате, а који су прешли законом утврђени изборни праг од 3% у збиру резултата у свим вишечланим изборним јединицама. Компензацијски мандати се додјељују само за попуну укупног утврђеног броја мандатних, односно заступничких мјеста у Заступничком дому Парламентарне скупштине БиХ, Заступничком дому Парламента Федерације БиХ и Народној скупштини Републике Српске.

Посебно обиљежје изборног система у Босни и Херцеговини представљају отворене кандидатске листе при чему постоји законска обавеза за политичке субјекте да листе које кандидују морају садржавати најмање 1/3 мање заступљеног пола, по утврђеном правилу; од прва два кандидата један је представник мање заступљеног пола, међу првих 5 кандидата најмање 2 су мање заступљеног пола, између 7 кандидата 3 су кандидата мање заступљеног пола, итд.

По питању мандата, исти у изборном систему Босне и Херцеговине има карактер слободног мандата, при чему уласком у парламент заступник не представља само посебне интересе политичког субјекта који га је кандидовао, заступник постаје одговоран властитој савјести те тиме постаје заступник општег добра. Оваква поставка је утемељена одредбом Изборног закона Босне и Херцеговине, у којом се експлиците каже да мандат припада изабраном носиоцу мандата. Наравно, врло често се дешава, као и у многим државама, да се ова законска норма релативизира и омеђује „страначком присилом“ или тзв. дисциплинирањем при гласању у законодавном тијелу.

Орган	Начин избора	Број чланова	Изборни систем	Број изборних јединица
Предсједништво БиХ	Непосредно	3	Већински	2 изборне јединице (ФБиХ и РС)
Представнички дом Парламентарне скупштине БиХ	Непосредно	42	Систем пропорционалне заступљености	8 вишечланих изборних јединица (5 из ФБиХ и 3 из РС)
Дом народа Парламентарне скупштине БиХ	Посредно (Дом народа П ФБиХ 10 чланова и НС РС 5 чланова)	15	Систем пропорционалне заступљености	2 изборне јединице (ФБиХ и РС)
Предсједник ФБиХ	Посредно (у ПФБиХ)	1 (2 потпредсједника)	Већински систем	1 изборна јединица
Предсједник РС	Непосредно	1 (2 потпредсједника)	Већински систем	1 изборна јединица
Представнички дом Парламента ФБиХ	Непосредно	98	Систем пропорционалне заступљености	12 вишечланих изборних јединица
Дом народа Парламента ФБиХ	Посредно (у 10 Кантона)	58	Систем пропорционалне заступљености	10 изборних јединица
Народна скупштина РС	Непосредно	83	Систем пропорционалне заступљености	6 вишечланих изборних јединица
Вијеће народа РС	Посредно (у НС РС)	28	Систем пропорционалне заступљености	1 изборна јединица
Кантони	Непосредно	21-35	Систем пропорционалне заступљености	Сваки кантон-1 изборна јединица
Градоначелник	Посредно/непосредно	8	Већински систем	Сваки град-1 изборна јединица
Начелник	Непосредно	139	Већински систем	Свака општина-1 изборна јединица
Општинска вијећа/скупштине општина/скупштине града	Непосредно	11-35	Систем пропорционалне заступљености	Свака општина-1 изборна јединица, осим Града Мостара-7 изборних јединица

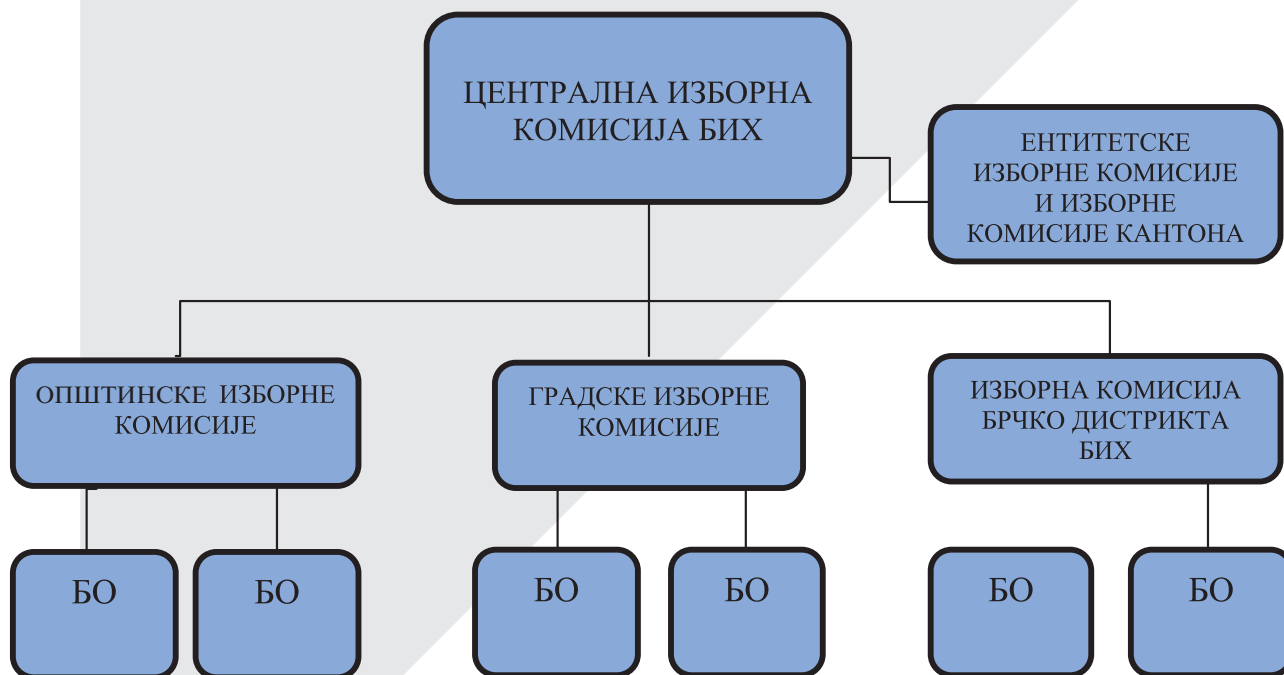
Табела 1. Приказ начина избора и броја чланова тијела власти у БиХ

2.2. Изборна администрација

Изборну администрацију у Босни и Херцеговини чине изборне комисије и бирачки одбори. Изборне комисије су: Централна изборна комисија Босне и Херцеговине, општинске изборне комисије, градске изборне комисије и Изборна комисија Брчко Дистрикта БиХ. Поред наведених комисија, Изборним законом Босне и Херцеговине утврђена је могућност успостављања и изборних комисија ентитета и кантона.

Основна карактеристика изборне администрације у Босни и Херцеговини је независност и непристрасност у раду. Чланови изборних комисија и бирачких одбора су особе са одговарајућом стручношћу и знањем у provedби избора. Мандат чланова изборне комисије траје седам (7) година.

Шема 2. Приказ уређења изборне администрације у Босни и Херцеговини

Централна изборна комисија Босне и Херцеговине припада категорији сталне изборне администрације, а која је независна и непристрасна у свом раду и у односу према извршној власти, те је подложна правосудном надзору. Централну изборну комисију Босне и Херцеговине чини седам (7) чланова, од којих су два (2) члана из реда бошњачког народа, два (2) из реда српског народа, два (2) из реда хрватског народа и један (1) члан је из реда тзв. осталих. Избор чланова Централне изборне комисије врши се путем јавног натјечаја, а именовање врши Заступнички дом Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине. Предсједник Централне изборне комисије БиХ се бира из реда чланова Централне изборне комисије БиХ и бирају га чланови исте на мандат од 21-ог мјесеца, према редослиједу утврђеним Законом и Пословником о раду Централне изборне комисије.

За потребе обављања оперативно-техничких послова Централне изборне комисије, формиран је Секретаријат Централне изборне комисије.

Општинске и градске изборне комисије, као и Изборна комисија Брчко Дистрикта БиХ, именују се од стране општинских и градских вијећа, односно скупштина општина и градова и Скупштине Брчко Дистрикта БиХ, уз сагласност Централне изборне комисије БиХ, путем јавног позива. Чланови изборних комисија дужни су се стручно оспособљавати и усавршавати, те се у ту сврху организују стручни семинари, обуке, конференције и др. Законом су јасно дефинисани услови које кандидат за члана изборне комисије мора испуњавати да би био изабран, по законом утврђеној процедури.

У зависности од броја бирача, општинске и градске изборне комисије броје три (3), пет (5) или седам (7) чланова.

Најнижу, али врло важну карику изборне администрације у Босни и Херцеговини, која врши активности на бирачком мјесту и која врши пребројавање гласачких листића, чине бирачки одбори. Такође, у зависности од броја бирача на бирачком мјесту, бирачки одбор чине три (3) или пет (5) чланова, од којих је један (1) предсједник бирачког одбора. Чланови бирачког одбора имају своје замјенике. Избор чланова бирачких одбора врши се путем жријеба. Право предлагања за чланове бирачких одбора имају сви политички субјекти који имају овјерене кандидатске листе у одређеној изборној јединици. Чланови бирачких одбора морају задовољавати одређене квалификације и стручност у provedби избора. Такође, сви чланови бирачких одбора морају присуствовати обуци која се састоји од теоретског и практичног дијела. Након завршене обуке, кандидати за чланове бирачких одбора полажу тест провјере знања, што је предуслов за њихово именовање.

2.3. Централни бирачки списак и упис бирача у ЦБС

Централни бирачки списак је службени документ који садржи имена свих држављана с бирачким правом. Централни бирачки списак у Босни и Херцеговини сачињава се и води на основу података из службених евиденција о пребивалишту и боравишту држављана Босне и Херцеговине које води надлежно државно тијело, затим других јавних исправа и службених евиденција о држављанима Босне и Херцеговине које води Централна изборна комисија БиХ, као и података које доставе грађани изравним путем.

Централни бирачки списак се води и обрађује у електронској форми. Да би особа била уписана у Централни бирачки списак, неопходно је сљедеће:

- ❖ да има осамнаест (18) година,
- ❖ да има држављанство Босне и Херцеговине и
- ❖ да има пребивалиште у Босни и Херцеговини.

Централни бирачки списак не садржи имена држављана БиХ који су правомоћном одлуком надлежног тијела лишени потпуне пословне способности. Ако се таквој особи, такође, правомоћном одлуком надлежног тијела врати пословна способност, бити ће поновно уписана у Централни бирачки списак.

Евиденција Централног бирачког списка садржи сљедеће податке о држављанима БиХ који имају бирачко право:

- ❖ презиме и име и име једног родитеља,
- ❖ датум рођења,
- ❖ јединствени матични број,
- ❖ пол,
- ❖ назив општине гдје бирач има пребивалиште,
- ❖ адреса пребивалишта односно боравишта (улица, кућни број и мјесто),
- ❖ назив општине односно изборне јединице за коју особа има право гласа,
- ❖ бирачка опција,
- ❖ бирачко мјесто,
- ❖ датум пријаве пребивалишта или боравишта и
- ❖ рубрика „напомена“.

000 - NEUM / HEUM

174A005 – NEUM 1 / HEUM 1

P.B. R.B.	PREZIME (IME JEDNOG RODITELJA) IME ПРЕЗИМЕ (ИМЕ ЈЕДНОГ РОДИТЕЉА) ИМЕ	Spol Пол	JMB ЈМБ	POTPIS ПОТПИС
18.	PREZIME (IME RODITELJA) IME ПРЕЗИМЕ (ИМЕ РОДИТЕЉА) ИМЕ	M М	 * 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 1 2 3 *	
19.	PREZIME (IME RODITELJA) IME ПРЕЗИМЕ (ИМЕ РОДИТЕЉА) ИМЕ	Ž Ж	 * 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 1 2 3 *	
20.	PREZIME (IME RODITELJA) IME ПРЕЗИМЕ (ИМЕ РОДИТЕЉА) ИМЕ	M М	 * 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 1 2 3 *	
21.	PREZIME (IME RODITELJA) IME ПРЕЗИМЕ (ИМЕ РОДИТЕЉА) ИМЕ	Ž Ж	 * 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 1 2 3 *	
22.	PREZIME (IME RODITELJA) IME ПРЕЗИМЕ (ИМЕ РОДИТЕЉА) ИМЕ	M М	 * 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 1 2 3 *	
23.	PREZIME (IME RODITELJA) IME ПРЕЗИМЕ (ИМЕ РОДИТЕЉА) ИМЕ	Ž Ж	 * 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 1 2 3 *	
24.	...		...	...
25.				

Ukupan broj birača na biračkom mjestu / Укупан број бирача на бирачком мјесту: 25

Шема 3. Изглед ЦБС-а

16

У Централном бирачком списку постоје следеће категорије уписаних бирача:

- ❖ бирачи који гласају на редовним бирачким мјестима,
- ❖ расељене особе,
- ❖ избјегле особе (особе које живе) изван Босне и Херцеговине.

Упис бирача у Централни бирачки списак, који гласају на редовном бирачком мјесту, врши се аутоматски, системом тзв. пасивне регистрације бирача. Наведени систем регистрације подразумијева да су сви држављани БиХ који посједују личну карту, издату од стране надлежног државног тијела, аутоматски уписани као бирачи у ЦБС.

Упис расељених особа у Централни бирачки списак врши се на основу података достављених од стране надлежног министарства које води евиденцију о расељеним особама.

У дијелу уписа бирача у Централни бирачки списак за особе које гласају изван Босне и Херцеговине, задржан је систем тзв. активне регистрације. Такав систем подразумијева особну пријаву држављана БиХ изван земље и то за сваки изборни циклус, уз предочавање релевантне документације.

Сматрам потребним споменути чињеницу да је преласком са система активне на пасивну регистрацију бирача, који гласају на редовним бирачким мјестима, у периоду од 2005. до 2012. године, дошло до повећања бирачког тијела за скоро један (1) милион бирача, или око 30%.

На општим изборима 2010.године, први пут је организовано гласање у дипломатско-конзуларним представништвима (ДКП-има) БиХ у иностранству.

2.4. Провођење избора и утврђивање изборних резултата

На Законом утврђен дан избора, гласање се проводи на бирачким мјестима које одређује општинска, односно градска изборна комисија, најкасније шездесет пет (65) дана прије дана одржавања избора. Под бирачким мјестом и његовом околином, у смислу Изборног закона Босне и Херцеговине, сматра се бирачко мјесто као и простор у кругу од педесет (50) метара од улаза у зграду у којој се налази бирачко мјесто. На једном бирачком мјесту не може бити више, у правилу, од једне хиљаде (1.000) уписаних бирача.

У зависности од категорије бирача који остварују бирачко право, постоје :

- ❖ редовна бирачка мјеста,
- ❖ бирачка мјеста за гласање у одсуству,
- ❖ бирачка мјеста за гласање на непотврђеним гласачким листићима.

Простор који је одређен за бирачко мјесто не може се налазити у вјерском објекту, згради органа власти, згради која је власништво политичке странке или у којој је сједиште политичке странке, згради која је кориштена као мјесто за мучење или злостављање, или мјесту гдје се послужује или конзумира алкохол.

На бирачком мјесту ради бирачки одбор који се састоји од председника, чланова и замјеника чланова бирачког одбора. Током процеса гласања води се записник о раду бирачког одбора; о свему што је у вези са гласањем као и о другим догађајима на бирачком мјесту и његовој околини, од отварања бирачког мјеста до утврђивања изборних резултата. У записник се, између осталог, уписују подаци о свим акредитованим посматрачима на том бирачком мјесту.

Прије почетка гласања, бирачки одбор ће, у присуству акредитованих посматрача:

- ❖ изложити празне гласачке кутије и запечатити их,
- ❖ пребројати и уписати у одговарајуће обрасце укупан број бирача за бирачко мјесто на основу извода из Централног бирачког списка и
- ❖ пребројати и уписати у одговарајуће обрасце укупан број свих гласачких листића који су запримљени за то бирачко мјесто.

Гласање траје непрекидно током дана, са почетком у 07,00 сати и завршетком у 19,00 сати. Ако дође до нарушавања реда, председник бирачког одбора може прекинути гласање док се не успостави ред, а све се уноси у записник о раду бирачког одбора. Бирачко мјесто се затвара у 19,00 сати, а бирачима који чекају у реду на бирачком мјесту у вријеме затварања истог бити ће дозвољено да гласају.

Бирачки одбор почиње утврђивати резултате гласања након завршетка процеса гласања и затварања бирачког мјеста.

По утврђивању резултата гласања по политичким субјектима, броје се појединачни гласови за сваког кандидата на кандидатској листи.

Након извршеног пребројавања, бирачки одбор уноси у одговарајуће обрасце сљедеће податке:

- ❖ укупан број гласова,
- ❖ укупан број важећих гласова за сваку политичку странку, коалицију, листу независних кандидата и независног кандидата,
- ❖ укупан број гласова за сваког појединачног кандидата на кандидатској листи,
- ❖ укупан број неважећих гласачких листића, и то бројчано оне који су неважећи јер нису попуњени као и бројчано оне који су неважећи јер су погрешно попуњени, укупан број упропаштених гласачких листића, укупан број непотврђених гласачких листића који се налазе у гласачкој кутији, ако их има,
- ❖ укупан број неискоришћених гласачких листића.

Утврђивање резултата избора у Босни и Херцеговини за бираче на редовним бирачким мјестима обавља се од стране бирачких одбора, док утврђивање резултата за бираче који су гласали у одсуству и путем поште врши Главни центар за бројање у Сарајеву.

Након утврђивања резултата гласања бирачки одбор одмах, а најкасније дванаест (12) сати након затварања бирачког мјеста, доставља надлежној општинској или градској изборној комисији резултате гласања са свим пратећим обрасцима и материјалом са бирачког мјеста, те обрасце јавно излаже на бирачком мјесту.

Након што од бирачких одбора добију сву документацију и материјале за изборе, општинске и градске изборне комисије утврђују обједињене збирне резултате гласања за органе на свим нивоима, те о томе сачињавају записник који подносе Централној изборној комисији БиХ у року од двадесет четири (24) сата након затварања бирачких мјеста, а један примјерак јавно излажу како би јавност имала увида у исте.

Централна изборна комисија БиХ објављује обједињене прелиминарне резултате 24 сата након затварања бирачких мјеста.

Након што Централна изборна комисија БиХ утврди и објави изборне резултате, општинска, односно градска изборна комисија, овјерени политички субјект, група од педесет (50) грађана са одређеног бирачког мјеста, те акредитовани посматрач на бирачком мјесту могу поднијети захтјев за поновно бројање гласачких листића на бирачком мјесту.

Централна изборна комисија БиХ потврђује резултате свих избора обухваћених Изборним законом БиХ, истеком рока за подношење приговора или жалбе, односно након правомоћности одлуке, у року од тридесет (30) дана од дана одржавања избора.

2.5. Заштита изборног права

Заштиту изборног права осигуравају изборне комисије и Апелациони одјел Суда Босне и Херцеговине. Сваки бирач или политички субјект, чије је право, установљено Изборним законом Босне и Херцеговине, повријеђено, може изборној комисији уложити приговор најкасније у року од 48 сати од учињене повреде.

Општинска изборна комисија има првостепену надлежност за одлучивање по приговорима уложеним због повреда правила понашања, наравно, на територију своје општине, који се односе на:

- ❖ ношење и показивање оружја на политичким скуповима, бирачким мјестима и њиховој околини,
- ❖ ометање скупова других политичких странака, односно субјеката, уз пријетњу и показивањем оружја или на други начин, или потицања других на такве активности,
- ❖ обећавање новчане награде с циљем добијања подршке бирача, или упућивање пријетњи присталицама других политичких субјеката,
- ❖ потицање на гласање особе која нема право гласа, потицање особа да гласају више пута на истим изборима или да гласају у име друге особе.

Приговор који је поднијела неовлаштена особа, или ако приговор није правовремено поднесен, одбацује се.

На одлуке изборних комисија може се уложити жалба Централној изборној комисији у року од 48 сати од пријема првостепене одлуке или рјешења.

Централна изборна комисија БиХ има првостепену надлежност за одлучивање по приговорима уложеним због повреда правила изборног процеса, изборних права, повреде поглавља 16 Изборног закона БиХ (Медији у изборној кампањи) учињене од политичког субјекта, те повреде које се односе на:

- ❖ спречавање новинара да обављају свој посао у складу са правилима професије и изборним правилима,
- ❖ кориштење језика (вокабулара) који би некога могао навести или потаћи на насиље или ширење мржње, или објављивање или употреба слика, симбола, аудио и видео записа, СМС порука, интернет комуникације или других облика комуникације који могу тако дјеловати,
- ❖ лажно представљање у име било којег политичког субјекта и
- ❖ кориштење домаћих и међународних средстава комуникације с циљем утицаја на бираче.

Централна изборна комисија БиХ, када одлучује по службеној дужности или када одлучује по приговорима и жалбама, има овласти да нареди изборној комисији, центру за бирачки списак или бирачком одбору да подзму мјере којима се отклањају утврђене неправилности. Централна изборна комисија БиХ, такође, има овласти да изрекне сљедеће санкције :

- ❖ новчану казну која не прелази 10.000 КМ,
- ❖ уклањање имена кандидата са кандидатске листе ако се утврди да је кандидат особно одговоран за учињену повреду,
- ❖ поништење овјере политичког субјекта и
- ❖ забрану ангажовања одређеној особи да ради на бирачком мјесту, у центру за бирачки списак, у општинској изборној комисији или другој изборној комисији успостављеној у складу са Изборним законом БиХ.

Ако изборна комисија сматра да је учињено казнено дјело које се односи на повреду изборног процеса, дужна је да такво дјело пријави надлежном тужитељству.

Апелациони одјел Суда Босне и Херцеговине надлежан је да рјешава таква дјела по жалбама на одлуке Централне изборне комисије БиХ. Жалба се подноси Апелационом одјелу Суда Босне и Херцеговине у року од два дана од дана примитка одлуке Централне изборне комисије БиХ, којом је одлучено о примјени Изборног закона БиХ.

Апелациони одјел Суда Босне и Херцеговине, када одлучује о примјени овог закона, дужан је донијети одлуку по уложеној жалби у року од три дана од дана примитка жалбе.

19

3. Законски и подзаконски акти

3.1. Изборно законодавство на нивоу државе, ентитета и Брчко Дистрикта БиХ

Основни закон за организацију и provedбу избора у Босни и Херцеговини, представља Изборни закон Босне и Херцеговине. Потребно је споменути да су први послеријатни избори у Босни и Херцеговини, 1996.године, као и сви остали, до 2002.године, организовани и provedени у организацији Мисије ОСЦЕ-а у Босни и Херцеговини, по тзв. Привременим правилима организације избора у Босни и Херцеговини, а на темељу Анекса III, Споразум о изборима, једног анекса Даутонског мировног споразума.

Врло важан анекс овог споразума био је и Анекс IV, који је представљао Устав Босне и Херцеговине, на основу којег, или у складу са којим је сачињен Изборни закон Босне и Херцеговине, по којем су, од 2002.године организовани и провођени изборни циклуси у Босни и Херцеговини.

Изборни закон Босне и Херцеговине имао је до данас 17 измјена и допуна, објављених у „Службеном гласнику БиХ“, како слиједи: „Службени гласник БиХ“,бр.23/01, 07/02, 09/02, 20/02, 04/04, 20/04, 25/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10).

Поред члана 1.1 Изборног закона, на државном нивоу, којим се уређује избор посланика Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине и чланова Предсједништва Босне и Херцеговине, те утврђују принципи који важе за изборе на свим нивоима власти у Босни и Херцеговини, за организацију и provedбу избора у Босни и Херцеговини, релевантни су такође и сљедећи законски акти:

Изборни закон Републике Српске, („Службени гласник Републике Српске“ бр.34/02, 35/03, 24/04, 19/05 и 24/12), затим, Закон о избору, престанку мандата, опозиву и замјени начелника општина у Федерацији Босне и Херцеговине, („Службене новине Федерације Босне и Херцеговине“ број 17/08), и Изборни закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине („Службени гласник Брчко дистрикта БиХ“, број 17/08).

3.2. Правилници, инструкције, упутства . . .

Поред наведених законских прописа, по којима се организују и проводе избори у Босни и Херцеговини, на свим нивоима власти, за provedбу истих, релевантни су и сљедећи подзаконски акти које је, у складу са својим овлашћењима и надлежностима, прописала, усвојила и ставила у употребу, Централна изборна комисија Босне и Херцеговине. Ради се о сљедећим подзаконским актима:

Правилник о вођењу Централног бирачког списка (објављен у „Службеном гласнику БиХ“, број 37/10).

Правилник о начину провођења избора у БиХ (објављен у „Службеном гласнику БиХ“, број 37/10, 71/10, 22/11 и 61/12),

Правилник о организацији Главног центра за бројање, начину верификације и бројања гласачких листића (објављен у „Службеном гласнику БиХ“, број 37/10),

Правилник о медијском представљању политичких субјеката у периоду од дана расписивања до дана одржавања избора (објављен у „Службеном гласнику БиХ“, број 37/10),

Правилник о начину провођења избора у дипломатско-конзуларним представништвима Босне и Херцеговине (објављен у „Службеном гласнику БиХ“, број 63/10 и 71/10),

Правилник о пријави и овјери политичких субјеката, удружења и група за учешће на непосредним изборима у БиХ (објављен у „Службеном гласнику БиХ“ број 35/12),

Упутство о врстама, начину и роковима за одређивање бирачких мјеста (објављен у „Службеном гласнику БиХ“, број 37/10),

Упутство о утврђивању квалификација броја и именовање чланова општинске изборне комисије, градских изборних комисија и Изборне комисије Брчко Дистрикта БиХ (објављен у „Службеном гласнику БиХ“, број 9/10, 37/10, 74/11 и 61/12),

Упутство о процедурама за рјешавање по приговорима и жалбама поднесеним Централној изборној комисији БиХ и изборним комисијама (објављен у „Службеном гласнику БиХ“, број 37/10, 53/10 и 61/12),

Упутство о додјели и престанку мандата (објављен у „Службеном гласнику БиХ“, број 37/10, 71/10, 2/11 и 43/11),

Упутство о изгледу и начину испуњавања образаца изјаве о имовинском стању (објављен у „Службеном гласнику БиХ“, број 37/10),

Упутство о условима и процедурама за акредитовање изборних посматрача (објављен у „Службеном гласнику БиХ“, број 37/10 и 63/10),

Упутство о поступку provedбе посредних избора законодавних органа власти у БиХ (објављен у „Службеном гласнику БиХ“, број 83/10 и 94/10),

Инструкција о provedби члана 5.10, 5.11, 5.16 и 7.4 Изборног закона БиХ (објављен у „Службеном гласнику БиХ“, број 63/10).

ПОГЛАВЉЕ II
ПРАВА И ДУЖНОСТИ
ИЗБОРНИХ ПОСМАТРАЧА

21

4. Акредитовање и едукација

4.1. Захтјеви за акредитацију

Изборне активности могу посматрати само акредитовани посматрачи. Централна изборна комисија БиХ и изборне комисије акредитују посматраче.

Централна изборна комисија акредитује посматрача за посматрање рада:

- а) Централне изборне комисије БиХ,
- б) Главног центра за бројање и,
- в) бирачких мјеста у дипломатско-конзуларним представништвима БиХ (у даљњем тексту: ДКПБиХ).

Пријаве за акредитовање посматрача Централној изборној комисији БиХ могу доставити:

- ❖ политички субјекти¹
- ❖ удружења²
- ❖ међународне организације³.

Изборне комисије акредитују само посматраче политичких субјеката за посматрање рада:

- а) изборне комисије,
- б) центра за бирачки списак, и
- в) бирачких мјеста.

Захтјеви за акредитовање посматрача морају бити поднесени на обрасцу који пропише Централна изборна комисија БиХ.

Централна изборна комисија БиХ утврђује рок за подношење захтјева за акредитовање посматрача и рок за рјешавање по захтјевима за акредитовање посматрача.

4.2. Захтјев за акредитовање посматрача политичких субјеката

Уз захтјев за акредитовање, политички субјекти достављају попуњену листу предложених посматрача која садржи:

- ❖ име и презиме
- ❖ број важеће личне карте
- ❖ јединствени матични број посматрача.

¹ **Политички субјект** означава политичку странку, независног кандидата, коалицију или листу независних кандидата овјерену за учешће на изборима у складу са Изборним законом БиХ. Под независним кандидатом у смислу овог упутства подразумијева се и кандидат којег је предложило удружење, односно други регистрани организовани облик дјеловања националних мањина и група од најмање 40 грађана који имају бирачко право и учествују на изборима у смислу члана 13.14 Изборног закона БиХ (у даљњем тексту: кандидат с посебне листе кандидата припадника националних мањина).

² **Удружење** означава представника невладине организације.

³ **Међународна организација** означава страну владу, међународне организације и међународне невладине организације.

Уз захтјев за акредитовање подносилац је дужан приложити својеручно потписан образац правила понашања и изјаву о поштивању тајности гласања за сваког посматрача који се налази на листи предложених посматрача за акредитовање. На захтјев органа за провођење избора акредитовани посматрач дужан је предочити образац правила понашања и изјаву о поштивању тајности гласања.

Посматрач не може бити лице:
○ које је кандидат на предстојећим изборима,
○ чија је кандидатура на предстојећим изборима одбијена или је његово име накнадно скинуто с листе кандидата,
○ којем је Централна изборна комисија БиХ изрекла санкцију забране рада у бирачком одбору, у Центру за бирачки списак или у изборној комисији,
○ које је предложио политички субјект који није овјерен за учешће на изборима,
○ које је члан бирачког одбора,
○ које је у извршној или законодавној власти у изборној јединици за ниво за који се бира.

Број посматрача које политички субјекти могу акредитовати је неограничен, али политички субјект може имати само једног посматрача у исто вријеме на једном изборном мјесту.

Политички субјекти могу предложити своје представнике за посматраче само у основним изборним јединицама које припадају изборним јединицама за које се кандидују, као и за посматраче у дипломатско-конзуларним представништвима Босне и Херцеговине.

Политички субјекти могу имати посматраче на бирачким мјестима за гласање у одсуству, и то на бирачком мјесту на којем се у изводу из Централног бирачког списка налазе бирачи који ће гласати за изборну јединицу у којој се политички субјект кандидује.

Политички субјекти сами сnose одговорност да од Централне изборне комисије БиХ траже информацију о локацијама бирачких мјеста за гласање у одсуству, која се налазе у другим основним изборним јединицама. Политички субјекти ће контактирати изборну комисију основне изборне јединице у којој се налази бирачко мјесто за гласање у одсуству ради акредитовања својих посматрача.

Изборне комисије обавезно достављају акредитованим посматрачима распоред рада и посјета мобилног тима и осигуравају, на захтјев акредитованог посматрача, посматрање рада мобилног тима.

4.3. Захтјев за акредитовање удружења

Представници удружења подnose Централној изборној комисији БиХ захтјев за акредитовање посматрача за посматрање рада Централне изборне комисије БиХ, Главног центра за бројање, изборне комисије, Центра за бирачки списак и бирачких мјеста.

У захтјеву за акредитовање удружење наводи:

- ❖ изборне активности које жели посматрати,
- ❖ контакт податке (адресу, број телефона, број факса и е-маил),
- ❖ основне изборне јединице у којима жели посматрати изборне активности,
- ❖ број посматрача,

те доставља сљедеће прилоге:

- ❖ листу имена предложених посматрача, која садржи име и презиме, број важеће личне карте и јединствени матични број посматрача,

- ❖ извод о упису удружења у регистар удружења код надлежног органа, који не може бити старији од 60 дана,
- ❖ образац правила понашања и изјаву о поштивању тајности гласања.

Удружење подноси посебан захтјев за сваку основну изборну јединицу у којој жели посматрати изборне активности.

Листа акредитованих посматрача из удружења које је Централна изборна комисија БиХ акредитовала, доставља се свим изборним комисијама које издају акредитацију и достављају листу акредитованих посматрача на сва бирачка мјеста у основној изборној јединици на коју се захтјев односи.

Приликом преузимања акредитације представник удружења мора доставити потписан образац правила понашања и изјаве о поштивању тајности гласања да би му била издата акредитација.

ВАЖНО

- Удружење не може бити акредитовано ако га је основао или га спонзорира политички субјект и ако је укључено у било какве активности у име овјерених политичких субјеката.
- Представник удружења на захтјеву за издавање акредитације потписује изјаву да га није основао нити га спонзорира политички субјект, у складу с чланом 17.4 став (1) тачка 1 Изборног закона БиХ.

4.4. Захтјев за акредитовање међународних посматрача

Представници међународних посматрача подnose захтјев за посматрање избора у Босни и Херцеговини Централној изборној комисији БиХ.

У захтјеву за акредитовање представник међународних посматрача наводи:

- ❖ изборне активности које жели посматрати,
- ❖ контакт податке (адресу, број телефона, број факса и е-маил),
- ❖ основне изборне јединице у којима жели посматрати изборне активности,
- ❖ број посматрача,

те доставља следеће прилоге:

- ❖ листу имена предложених посматрача која садржи име и презиме, назив државе која је издала пасош и број пасоша,
- ❖ образац правила понашања и изјаву о поштивању тајности гласања.

ВАЖНО

- Централна изборна комисија БиХ акредитује и издаје акредитацију представницима међународних посматрача за посматрање било које изборне активности.
- Међународни посматрачи преузимају акредитације у Централној изборној комисији БиХ, ул. Данијела Озме бр. 7, 71000 Сарајево.
- Међународни посматрачи могу имати неограничен број акредитованих посматрача.
- Број посматрача које међународни посматрачи могу имати у исто вријеме на једном изборном мјесту није ограничен, али се мора прилагодити условима изборне активности.
- Међународни посматрач може на свако мјесто на којем посматра изборну активност са собом увести и преводиоца.

4.5. Захтјев за акредитовање посматрача у дипломатско-конзуларним представништвима Босне и Херцеговине

Представници политичких субјеката и удружења подносе захтјев за акредитовање својих посматрача за посматрање избора на бирачком мјесту одређеном за гласање држављана Босне и Херцеговине у ДКП-у Централној изборној комисији БиХ непосредно или посредством ДКП-а БиХ.

У захтјеву за акредитовање наводи:

- ❖ изборне активности које жели посматрати,
- ❖ контакт податке (адресу, број телефона, факса и е-маил),
- ❖ назив ДКП-а БиХ,
- ❖ број посматрача,

те доставља сљедеће прилоге:

- ❖ листу имена предложених посматрача која садржи име и презиме, број важеће личне карте, назив државе која је издала пасош, број пасоша и јединствени матични број,
- ❖ образац правила понашања и изјаву о поштивању тајности гласања.

ВАЖНО

- Акредитовани посматрачи преузимају акредитације у Централној изборној комисији БиХ или у ДКП-у БиХ одређеном за гласање.

26

4.6. Доношење одлука од стране надлежних тијела изборне администрације

Централна изборна комисија БиХ и изборна комисија одлуком ће одбити или одбацити захтјев за издавање акредитације или акредитовање посматрача у сљедећим случајевима:

- ❖ ако није поднесен у роковима које је утврдила Централна изборна комисија БиХ
- ❖ ако је достављена некомплетна документација
- ❖ ако овлаштено лице није поднијело захтјев
- ❖ ако је одређено лице већ предложено, односно ако га је акредитовао други политички субјект или удружење.

Посматрач којем је изборна комисија одбила захтјев за издавање акредитације може у року од три (3) дана од дана пријема одлуке поднијети приговор Централној изборној комисији БиХ.

На одлуку којом је Централна изборна комисија БиХ одбацила или одбила захтјев за акредитацију, политички субјект и удружење има право поднијети жалбу посредством Централне изборне комисије БиХ Апелационом одјелу Суда БиХ.

4.7. Едукација изборних посматрача

Политички субјекти, удружења и међународне организације дужни су едуковати акредитоване посматраче о правилима понашања и рада посматрача, без обзира коју изборну активност посматрају. Наиме, досадашња искуства су показала да посматрачи нису имали довољно знања, како о изборном процесу у Босни и Херцеговини, тако и о својим правилима рада и понашања.

4.8. Правила понашања и рада

Приликом обављања својих дужности акредитовани посматрач мора потписати изјаву о правилима понашања и поштивању тајности, којом се обавезује:

- а) да ће бити непристрасан у складу са својим дужностима;
- б) да се неће мијешати у изборни процес који укључује упис бирача у Централни бирачки списак, процедуру на дан гласања или бројања гласова, и да ће поштивати тајност гласања;
- в) да неће покушати вршити било какав утицај на лице у вези с његовим избором бирачких опција или начина на који ће означити гласачки листић;
- г) да ће поштивати одредбе Изборног закона БиХ.
- д) да ће у случају кршења изборних правила ставити образложене примједбе на рад органа надлежних за провођење избора утврђених Изборним законом БиХ у писаној форми које се прилажу у записник о раду органа надлежног за провођење избора, на основу чега политички субјект, удружење или међународна организација може уложити приговор надлежном органу.

5. Посјета бирачким мјестима, изборним комисијама и центрима за бројање гласова

5.1. Долазак на бирачко мјесто, у изборну комисију или центар за бројање гласова

Посматрање изборних активности је изузетно захтијеван и физички напоран поступак. Посматрач би требао доћи на изборно мјесто које жели посматрати најмање пола сата прије почетка гласања.

Како би себи олакшали поступак посматрања, обавезно припремите:

- ❖ своју акредитацију,
- ❖ личну карту или неки други идентификациони документ,
- ❖ образац правила понашања и изјаву о поштивању тајности,
- ❖ овај приручник,
- ❖ хемијску оловку, и
- ❖ храну и пиће (никако алкохол).

5.2. Процедура приступа посматрању изборне активности

Процедура приступа посматрању изборне активности акредитованог посматрача је сљедећа:

- ❖ Показати лични идентификациони документ овлашћеном лицу органа за провођење избора;
- ❖ Овлашћено лице провјерит ће посматрачев идентификациони документ с фотографијом, како би утврдила да се име посматрача налази на акредитацији;
- ❖ Овлашћено лице записати ће име посматрача, назив субјекта који га је акредитовао и његов број акредитације у Записник о раду бирачког одбора, евидентирајући вријеме када је посматрач стигао и вријеме када је посматрач напустио просторије како би се број посматрача ограничио на једног посматрача у исто вријеме на једном изборном мјесту ако се ради о посматрачу политичког субјекта и удружења;
- ❖ Овлашћено лице задржати ће идентификациони документ до тренутка када посматрач напушта изборно мјесто. Када посматрач напушта изборно мјесто, дужан је обавијестити

овлаштено лице о напуштању просторија, након чега ће му бити враћен идентификациони документ. Приликом напуштања мјеста посматрања, посматрач задржава акредитацију.

ВАЖНО

- Представите се и упознајте с овлашћеним лицем.
- Истакните видљиво акредитацију.
- Изаберите своје мјесто тако да не реметите изборни процес, с тим да можете видјети ток цијеле изборне процедуре.
- Не ометајте изборне активности.
- Поштујте тајност гласања.
- Молимо вас да своје утиске у вези с резултатима избора не исказујете све док сте у улози посматрача.
- Будите присутни на бирачком мјесту све до завршетка пребројавања гласова, попуњавања и потписивања записника и образаца за резултате.
- Не носите ознаке које вас повезују с одређеним политичким субјектом.
- Суздржите се од давања изјава медијима током читавог изборног процеса.
- Не користите мобилне телефоне, а у случају хитних ситуација телефони би требали остати укључени, односно искључени сви тонови.

5.3. Почетак рада на бирачком мјесту

Бирачко мјесто почиње с радом у 7 сати, а затвара се у 19 сати. Ако бирачко мјесто из оправданих разлога није отворено на вријеме или је дошло до прекида рада, а кашњење или прекид рада је трајао до три сата, гласање на том бирачком мјесту може се продужити за онолико времена колико је трајало кашњење, односно прекид рада, о чему одлучује предсједник. Ако је кашњење или прекид рада трајао дуже од три сата, о дужини времена за које се гласање продужава одлучује изборна комисија. Предсједник у најкраћем року обавјештава изборну комисију о разлогу због којег је дошло до кашњења у отварању бирачког мјеста или до прекида рада на бирачком мјесту.

5.4. Отварање бирачког мјеста

Приликом отварања бирачког мјеста посматрач би требао обратити пажњу да ли је бирачки одбор обавио сљедеће активности:

- ☒ одредио мјесто за сваку гласачку кабину, водећи рачуна да нико унутар или изван бирачког мјеста не може видјети бирача док гласа;
- ☒ уписао своја имена у Записник и потписао Изјаву и Кодекс понашања из Обрасца 33 Записника;
- ☒ исписао све неопходне податке на коверте, односно пакете;
- ☒ уписао у Образац за бројно стање број бирача који су уписани у извод из Централног бирачког списка;
- ☒ прије бројања гласачких листића утврдио да ли су исти у оригиналном паковању;
- ☒ ручно пребројао примљене гласачке листиће за сваки изборни ниво и у Образац за бројно стање уписао укупан број примљених гласачких листића;
- ☒ показао празну гласачку кутију, након чега је на њу ставио пластични печат;
- ☒ уписао у Образац за бројно стање серијске бројеве печата гласачке кутије;

- ☑ поставио запечаћену гласачку кутију на мјесто гдје је сви присутни могу видјети;
- ☑ уписао у Образац 34 Записника вријеме отварања бирачког мјеста.

5.5. Процедура гласања

Акредитовани посматрач током гласања требао би обратити пажњу на сљедеће активности бирачког одбора:

- ☑ да ли се поштује тајност гласања, тј. да ли се у гласачкој кабини налази само једно лице;
- ☑ да ли се поштује забрана гласања једног лица умјесто другог под његовим именом, односно забрана вишеструког гласања;
- ☑ да ли бирачки одбор води рачуна да ниједно лице не омета бирача који испуњава гласачке листиће, тражи од њега информације о томе за кога жели гласати, за кога гласа или за кога је гласао, спријечава или покушава спријечити некога у остваривању његовог бирачког права;
- ☑ да ли предсједник и чланови бирачког одбора обављају своје дужности на начин како је то прописано, односно:
- ☑ предсједник бирачког одбора - руководи радом бирачког одбора и заједно с члановима бирачког одбора одговара за законитост рада на бирачком мјесту, одржава интегритет процеса гласања, одржава мир и ред на бирачком мјесту и његовој околини, попуњава потребне обрасце, осигурава да на бирачком мјесту не буде оружја или опасних предмета, помаже бирачима којима треба додатно објашњење о процесу гласања, рјешава сва питања која се односе на идентификацију и право гласа бирача, евидентира у Записник о раду бирачког одбора на дан одржавања избора - Образац ЗАРБО II., вријеме и околности свих изузетних догађаја на бирачком мјесту те води рачуна да Записник садржи све потребне податке;
- ☑ члан бирачког одбора задужен за контролу реда – осигурава контролу протока бирача на бирачком мјесту и не дозвољава да се на бирачком мјесту ствара непотребна гужва;
- ☑ члан бирачког одбора задужен за идентификацију - провјерава идентитет бирача, проналази бирачево име у изводу из коначног Централног бирачког списка, упозорава бирача да се мора потписати идентично као на идентификационом документу, осигурава да се бирач потпише поред свог имена у изводу из коначног Централног бирачког списка, наглас чита име бирача који се потписао у извод из коначног Централног бирачког списка;
- ☑ члан бирачког одбора задужен за издавање гласачких листића - издаје гласачке листиће, објашњава како треба исправно испунити гласачке листиће, упућује бирача према слободној гласачкој кабини;
- ☑ члан бирачког одбора задужен за контролу гласачке кутије - упућује бирача да убаца гласачке листиће у гласачку кутију и напусти бирачко мјесто, осигурава да ниједан бирач не напусти бирачко мјесто док у гласачку кутију не убаца гласачке листиће те осигурава да се само гласачки листићи убацују у гласачку кутију;
- ☑ да ли је на бирачком мјесту било ометања гласања и ако јесте, да ли је предсједник поступио на начин да отклони опасност, насиље, оружје или опасне предмете с бирачког мјеста, прекине гласање ако се опасност, насиље, оружје или опасни предмети не могу одмах отклонити за онолико времена колико је потребно да се поново успостави ред и мир на бирачком мјесту, а ако се ред на бирачком мјесту наруши захтијева помоћ полиције или снага сигурности изван бирачког мјеста како би се поново успоставио ред и мир на бирачком мјесту;
- ☑ да ли је било прекида у гласању и ако јесте, да ли је о томе обавијештена изборна комисија, на начин како је то прописано?

ВАЖНО

- Физички неспособни бирачи су и они бирачи који дођу до бирачког мјеста, али не могу ући. Члан бирачког одбора одлази према физички неспособном бирачу након што обавијести предсједника. Физички неспособни бирач попуњава гласачке листиће које ставља у предвиђену коверту. Лице које је физички неспособни бирач изабрао односи коверту с гласачким листићима и ставља гласачке листиће у њу.
- У гласачкој кабини у исто вријеме смије се налазити само једно лице, осим ако се ради о бирачима који су слијепи, неписмени или физички неспособни.
- Лице које злоупотреби бирачко право или учини изборну превару, подлијеже кривичној одговорности.
- Члан бирачког одбора који је задужен за идентификацију наглас чита име бирача који се потписао у извод из коначног Централног бирачког списка.
- Члан бирачког одбора задужен за контролу гласачке кутије осигурава да ниједан бирач не напусти бирачко мјесто док у гласачку кутију не убади гласачке листиће те осигурава да се само гласачки листићи пресавијени један по један убацују у кутију да би се заштитила тајност гласа.

5.6. Затварање бирачког мјеста

Приликом затварања бирачког мјеста посматрач би требао обратити пажњу на сљедеће активности бирачког одбора:

- ☑ да ли је бирачима који су у реду за гласање у тренутку затварања бирачког мјеста одобрено да гласају, односно да ли је приликом затварања бирачког мјеста проведена сљедећа процедура:
- ☑ предсједник објављује 15 минута прије затварања бирачког мјеста свим присутним, унутар и испред бирачког мјеста, вријеме затварања бирачког мјеста;
- ☑ предсједник одређује једног члана бирачког одбора да у вријеме затварања бирачког мјеста стане на крај реда како би се осигурало да се ниједно лице не прикључи након затварања бирачког мјеста;
- ☑ члан бирачког одбора затвара врата одмах након што последњи бирач из реда гласа;
- ☑ предсједник уписује у Записник о раду бирачког одбора на дан одржавања избора (Образац ЗАРБО II) вријеме затварања бирачког мјеста;
- ☑ предсједник затвара отвор гласачке кутије самољепљивом траком и потписује је;
- ☑ да ли је предсједник бирачког одбора приликом затварања бирачког мјеста евидентирао присутне акредитоване посматраче на начин како је то прописано;
- ☑ да ли је предсједник бирачког одбора након затварања бирачког мјеста евидентирао све податке у Обрасцу за бројно стање?

5.7. Процедура бројања на бирачком мјесту

Након затварања бирачког мјеста посматрач треба обратити пажњу на сљедеће активности бирачког одбора:

Процедура утврђивања освојених гласова по политичким субјектима

- ☑ да ли је утврђен број неискориштених гласачких листића и упакован у сиву заштитну врећу;
- ☑ да ли је утврђен број гласача који су гласали на том бирачком мјесту, ручно бројећи број потписа на изводу из ЦБС-а и да ли су наведени подаци евидентирани у Обрасцу за бројно стање;

- ☑ да ли је формирана велика радна површина за бројање гласачких листића из гласачке кутије;
- ☑ да ли је садржај гласачке кутије комплетно истресен на радну површину и да ли је показано да је гласачка кутија празна;
- ☑ да ли су разврстани гласачки листићи по нивоима;
- ☑ да ли су гласачки листићи с нивоима који се не броје стављени у врећу и задржани на радној површини;
- ☑ да ли се гласачки листићи броје у тимовима по двоје (двоструким бројањем) по 25 снопова и да ли је тачно утврђен број гласова које су освојили политички субјекти?

Процедура утврђивања броја освојених гласова по кандидатима (само отворене листе)

За изборне нивое гдје се врши бројање гласова у систему отворене листе након утврђених резултата по политичким субјектима врши се пребројавање гласова који су појединачно освојили кандидати унутар листе, те би посматрач требао обратити пажњу на сљедеће:

- ☑ да ли се бројање у тимовима врши од по четири члана, од чега један члан тима чита, други члан тима контролише читање, а два члана тог тима биљеже податке у помоћни образац по кандидатима;
- ☑ да ли је бирачки одбор након завршеног циклуса пребројавања упаково материјал према шеми паковања у вреће и ставио печат, а резултате бројања уписао у обрасце.
- ☑ да ли је обрасце (жута копија) с резултатима бројања изложио на бирачком мјесту.

ВАЖНО

- Приликом пребројавања гласачких листића хемијска оловка може бити само код чланова тима који биљеже податке у помоћни образац и предсједника за евидентирање података у обрасце.
- Свако бирачко мјесто посједује обрасце у које изборни посматрачи могу преписати резултате са жутих копија.

31

5.8. Ометање процеса изборне активности и удаљавање посматрача

Акредитовани посматрач потписује Изјаву о правилима понашања и дужан је придржавати се сљедећих правила понашања:

- да буде непристрасан у складу са својим дужностима;
- да се не мијеша у изборни процес који укључује упис бирача у Централни бирачки списак, процедуру на дан гласања или бројања гласова те да поштује тајност гласања;
- да не покушава вршити било какав утицај на лице у вези с његовим избором бирачких опција или начином на који ће означити гласачки листић;
- да поштује одредбе Изборног закона БиХ.

Орган за провођење избора одузети ће статус акредитованом посматрачу и удаљити га са изборног мјеста током посматрања изборног процеса ако:

- ❖ омета изборне активности,
- ❖ не поштива тајност гласања,
- ❖ не носи службену акредитацију,
- ❖ носи ознаке које га повезују с одређеним политичким субјектом.

У поступку удаљавања акредитованог посматрача са изборног мјеста, представник органа за провођење избора треба претходно упозорити акредитованог посматрача који омета изборни процес и предузети све друге расположиве мјере и радње да ометање престане, а ако акредитовани посматрач настави ометање, удаљити ће га са изборног мјеста. Свако удаљавање с бирачког мјеста треба забиљежити у Образац 38 Записника о раду бирачког одбора. Надлежни орган за провођење избора обавијестити ће политичког субјекта, удружење - односно међународног посматрача о поништењу акредитације.

6. Примједбе на изборни процес, властита запажања и сугестије

6.1. Начин уношења примједби посматрача, властитих запажања и сугестија

Приликом посматрања изборног процеса као посматрач требате бити свјесни атмосфере изван и унутар бирачког мјеста. Ако примијетите проблеме или кршење изборне процедуре, обратите се предсједнику бирачког одбора. Начин на који бисте се обратили предсједнику мора бити такав да се не може тумачити као давање упутстава, наређења или као мијешање у изборни поступак.

ВАЖНО

- Сваки посматрач би требао разликовати неважне грешке у примјени правила и прописа од оних кршења која могу грубо повриједити изборну процедуру и утицати на изборне резултате !

32

Ако предсједник бирачког одбора не отклони уочени недостатак или кршења изборне процедуре, унесите своја запажања у Записник о раду бирачког одбора, Образац за извјештавање 37⁴ и потпишите исти. Посматрач има право тражити копију Записника о раду с бирачког мјеста од изборне комисије чији је рад посматрао.

Акредитовани посматрач или политички субјекат може, на основу примједби наведених у Обрасцу 37, поднијети приговор органу надлежном за провођење избора.

Озбиљним кршењима сматра се:

- систематско, односно кршење прописа и процедура које се понавља
- повреда тајности гласања
- утицај на слободан избор бирача
- кршење прописа и процедура које може утицати на тачност изборних резултата.

Препоручујемо да посебно обратите пажњу, односно одмах обавијестите општинску изборну комисију у сљедећим ситуацијама:

- ❖ ако није вама или другим посматрачима дозвољен улазак на бирачко мјесто или сте с њега удаљени;
- ❖ ако се ствара хаос и конфузија на бирачком мјесту;
- ❖ ако се онемогућава уписивање примједби у Записник о раду бирачког одбора.

⁴ **МИШЉЕЊА ИЛИ ПРИМЈЕДБЕ** - Образац 37 - дио је у који се уписује мишљење или примједба чланова бирачког одбора, бирача или акредитираних посматрача. Члан бирачког одбора, бирач или акредитирани посматрач може унијети своје мишљење или примједбе на процес гласања, које потписује лично (мишљење или примједба која није потписана лично неће бити разматрана). Посматрач може стављати образложене примједбе на рад бирачких одбора у писаној форми, које се прилажу уз 37 (овај случај предсједник је дужан посебно евидентирати у 37.).

ПОГЛАВЉЕ III
МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ О ИЗБОРИМА

33

7. Међународни правни инструменти и стандарди у области избора

Након другог свјетског рата јача идеја о потреби заштите људских права и слобода, које постају дијелови устава готово свих држава. Паралелно долази до развитка разних механизма за контролу поштивања људских права и све више јача свијест да овај сегмент не спада у домен искључиве надлежности држава. Од тада се у свијету развија низ повеља, конвенција, декларација, иницијатива, обавеза, резолуција, извјештаја, генералних коментара и препорука садржаних у разним међународним документима.

Преко двадесет и пет УН конвенција и декларација промовирају људска и политичка права, а посебно права жена, и права особа са инвалидитетом.

Универзална декларација о људским правима (1948) коју су прихватиле све УН чланице је успоставила универзално право на вјеродостојне изборе који су основ за ауторитет и легитимитет власти. Члан 21. декларације предвиђа да „свако има право да судјелује у управи своје земље, непосредно или преко слободно изабраних представника“. ⁵ Исти члан утврђује да је воља народа изражена на повременим, истинским изборима, који се проводе општим, једнаким и тајним гласањем једина основа за ауторитет власти. Осим овог члана, декларација се бави и другим правима релевантним за изборне процесе, укључујући слободу говора, удруживања и окупљања. Прихватајући одредбе ове Декларације државе чланице у свом изборном законодавству требају осигурати и неке сталне елементе, које можемо назвати изборним принципима.

На темељу начела Декларације усвојена су два важна документа: Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о господарским, социјалним и културним правима (1966). Међународни пакт о грађанским и политичким правима, као уговор о људским правима правно је обавезујући за потписнице, а у члану 25. гарантује сваком грађанину, без дискриминације, право да бира и да буде биран на истинским, општим, једнаким и тајним изборима који осигуравају слободно изражавање воље бирача.⁶ Осим тога, овај документ проширује спектар грађанских и политичких права стављених у први план Универзалном декларацијом УН. Међународни пакт о господарским, социјалним и културним правима у члану 2. такође обавезује државе чланице овог пакта да сва права која су у њему формулисана остварује без икакве дискриминације засноване на раси, боји, полу, језику, вјери, политичком и другом мишљењу, националном или социјалном поријеклу укључујући и право на самоопредјељење.⁷

Након тога слиједе бројне међународне конвенције које регулишу поједине аспекте заштите људских права али и укључују специфичне одредбе везане за изборна права. Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације (1969) у члану 5. гарантује свима једнакост пред законом без разлике засноване на роду, боји, националном или етничком поријеклу, у погледу уживања политичких права, нарочито права учешћа на изборима, права гласа и кандидатуре, и то према систему општег и једнаког права гласа и права учествовања у влади под једнаким условима.⁸ Конвенција за укидање свих облика дискриминације жена (1979) у члану 7. гарантује право женама да учествују у политичком животу и гласају на свим изборима, те буду биране на истој основи као и мушкарци.⁹ УН Конвенција о правима особа са инвалидитетом (1975) по први пут гарантује права која произилазе из инвалидитета, а то су право на учинковито и пуно судјеловање и социјалну инклузију особа са инвалидитетом.¹⁰

⁵ Званични текстови - Одабрани међународни документи. 1999. Људска права, Министарство вањских послова.

Биро за хуманитарна питања. Друго издање. Сарајево. стр. 387.

⁶ Званични текстови - Одабрани међународни документи. 1999. стр. 135.

⁷ Ибид. стр. 175.

⁸ Ибид. стр. 97.

⁹ Ибид. стр. 205.

¹⁰ УН Конвенција о правима особа са инвалидитетом. 1975. <http://www.slijepi-sa-org.ba>;

Дугогодишњи рад у процесу транзиције, у посткомунистичким државама је довео до развоја неколико докумената који сублимирају основне принципе о демократским изборима. Креирању ових основних докумената допринијела је Европска Конвенција за заштиту људских права и основних слобода (1950) која обавезује све чланице Савјета Европе.¹¹ Обухватила је само одређена права из Универзалне декларације, и имала је за циљ да се у једном развијеном свјетском региону каква је Европа иде корак даље у погледу заштите од Универзалне декларације која је намијењена за цијели свијет.¹² Тако у члану 14. прописује: „Уживање права и слобода предвиђених овом конвенцијом осигурава се без дискриминације по било којој основи, као што су пол, раса, боја коже, језик, вјероисповијест, политичко и друго мишљење, национално или социјално поријекло, веза са неком националном мањином, имовинско стање, рођење или други статус.“ Уз Конвенцију је донесен и Први Додатни протокол који у члану 3. предвиђа право на слободне и тајне изборе који ће се одржавати у разумним размацима путем којих ће народ слободно изразити своје мишљење кроз избор представничког тијела. На овај начин се право из члана 21. Универзалне декларације „да свако има право да судјелује у управи своје земље непосредно или преко слободно изабраних представника“, и право из члана 25. Међународног пакта о грађанским и политичким правима „да се бира и буде биран на изборима на основу општег и једнаког права гласа, уз тајно гласање и поштивање воље бирача“, сада даље и прецизније апострофира.

Организација за европску сигурност и сарадњу (ОСЦЕ) је трансатлантска и међудржавна организација која обухвата шири европски регион од 55 земаља, а укључује и Канаду и Сједињене Америчке Државе. Од својих почетака 1975. године, док се звала Конференција за Европску сигурност и сарадњу (КЕБС), ОСЦЕ је поклонио значајну пажњу сигурности, а након тога све државе чланице постају посвећене подршци демократских принципа и поштовању широког спектра људских права, међу којима је и одржавање периодичних и редовних избора.

Канцеларија ОСЦЕ-а за демократске институције и људска права (ОДИХР) са сједиштем у Варшави је главна ОСЦЕ институција која се бави питањем демократизације. Кључни елеменат ОДИХР-овог мандата у области људских права је унапређивање демократских избора. Током свог постојања ОСЦЕ ОДИХР је развила велики број програма у вези са изборима, од којих је најважнији посматрање избора од стране међународних посматрача. Од ОДИХР-овог оснивања 1991. године, ова организација је постала главна агенција за међународно посматрање избора у региону. ОДИХР-ов мандат за посматрање избора изведен је из Параграфа 8 Копенхагенског документа из 1990. године, а потврђен је Паришком повељом из 1990. године, Документом са четвртог састанка Савјета КЕБС-а (Рим) 1993. године, и Документом самита у Будимпешти из 1994. године. На једном од многобројних самита одржаном у Истанбулу 1999. године земље чланице ОСЦЕ-а су усвојиле декларацију којом су истакле значајну улогу ОСЦЕ ОДИХР-а у пружању помоћи земљама да развију изборно законодавство у складу са овим ОСЦЕ принципима и обавезама, те се сложили да одмах прихвате ОСЦЕ ОДИХР-ове извјештаје о оцјени избора и препоруке који они садрже.¹³ Крајњи циљ ОДИХР-ове мисије за посматрање избора је да процијени у којој мјери је изборни процес у складу са ОСЦЕ-овим принципима, и у складу са Копенхагенским документом из 1990. године, домаћим законодавством и другим универзалним принципима који се односе на демократске изборе.

Све државе чланице ОСЦЕ-а су утврдиле своје прецизније обавезе у погледу остваривања универзалног права грађана на слободне изборе и обавезале се на спровођење широког низа принципа који подржавају, штите и унапређују демократско управљање и поштивање

¹¹ Council of Europe. Convention for the protection of human rights and Fundamental Freedoms, ступила на снагу 03.09.1953. измијењена Протоколима 3,5,8 и 11. <http://conventions.coe.int/treaty>;

¹² Ибид. стр.26.

¹³ OSCE Istanbul summit. 1999. Istanbul Summit Declaration, November 1999. <http://www.fus.org>;

људских права на састанку Конференције о људској димензији који је одржан у Копенхагену 1990. године.

Принципи документа из Копенхагена који се већином односе на изборне обавезе садржани су у члану 7. и 8. и подразумевају обавезу држава да одржавају слободне изборе у разумним интервалима, да сва мјеста бар у једном дому бирају путем непосредних избора, гарантују опште и једнако право гласа за све пунољетне грађане, осигуравају да се гласа тајним листићима, а да се резултати гласања јавно објављују, поштују право на кандидовање без дискриминације, поштују право појединаца или група на оснивање сопствених партија или других политичких организација, те воде кампању у правичној и слободној атмосфери без насиља и застрашивања, уз слободу изношења властитих гледишта, осигуравају несметан рад и приступ медија свим политичким субјектима, те сматрају да ће присуство посматрача побољшати изборни процес.¹⁴

Европска унија је такође усвојила споразуме који су релевантни за изборе као што су Уговор о Европској унији и Повељу Европске уније о основним људским правима (2000).¹⁵ Ови споразуми су обавезујући само за државе чланице ЕУ. Питања која се односе на демократију су стављена у центар односа између ЕУ и њених партнера, јер је учвршћивање демократских институција и људских права заједничка вриједност и представља заједнички интерес на који су званично пристале све стране.

И Савез независних држава који окупља Руску Федерацију и независне државе настале распадом Совјетског Савеза, усвојио је посебну Конвенцију о стандардима за демократске изборе, изборна права и слободе (2003), чији су принципи и ставови обавезујући за чланове заједнице¹⁶.

Најважнији документ у оквиру Савјета Европе је Кодекс добре праксе у изборној материји Венецијанске комисије усвојен 2002.¹⁷ године у којем су изложени ставови о оном што се сматра добрим смјерницама за изборе. У Кодексу се детаљно излажу принципи европског наслеђа у области избора, и услови за њихову примјену, те се наглашава да је њихово поштивање неопходно за демократију. Ови стандарди представљају темељне норме европског изборног наслеђа, које је основа демократије, и које је инкорпорирано у европско уставно наслеђе. Европско изборно наслеђе и савремени демократски изборни системи почивају на пет темељних начела која су производ вишевековне борбе за остваривање већег степена бирачког права. Та начела су: опште, једнако, тајно и непосредно право гласа, којима се у новије вријеме додаје и начело слободног права гласа, а који данас имају уставни карактер у свим савременим демократским државама.

Ради се о начелима која су изграђивана током борбе за остваривање бирачког права и постала су дио међународног правног наслеђа у низу докумената универзалног и регионалног карактера, тако да се данас сматрају стандардом за дефинисање демократског изборног система.

Кључни стандарди који су стављени у први план у поменутих документима сублимирани су у ОСЦЕ-овом Приручнику за посматрање избора¹⁸ и посматрачке мисије би требало да им посвете највећу пажњу:

ПЕРИОДИЧНИ ИЗБОРИ захтијевају да се избори одржавају у регуларним интервалима као што је установљено законом.

¹⁴ OSCE Document of the Copenhagen meeting of the Conference on the Human Dimension of the OSCE, Second conference. 1990. www.osce.org/item/13992.html;

¹⁵ Група аутора. 2010. стр. 483.

¹⁶ Veshnyakov, и др. 2006. стр. 345..

¹⁷ Венецијанска комисија, 52. Сједница, Мишљење број 190/2002 CDL-AD

¹⁸ OSCE Приручник за посматрање избора <http://www.osce.org/sr/odihr/elections/70293>

ВЈЕРОДОСТОЈНИ ИЗБОРИ претпостављају да се изборни процес изводи на одговоран и транспарентан начин и да омогућава прави избор и избор начињен на основу довољно добрих информација којима располажу бирачи осигуравајући тиме укупно повјерење бирачког тијела.

СЛОБОДНИ ИЗБОРИ захтијевају да сви грађани уживају своја основна права и слободе говора, удруживања, окупљања и кретања.

ПОШТЕНИ ИЗБОРИ би требало да омогуће једнаке услове за све учеснике изборног процеса.

УНИВЕРЗАЛНО ПРАВО ГЛАСА захтијева да се свим квалификованим грађанима да право да гласају (активно изборно право) и да се кандидују и да буду бирани (пасивно изборно право).

Ово је универзално право и подразумијева одсуство дискриминације јер свако ко је испунио основне уставне и законске претпоставке може учествовати у изборном процесу. Те претпоставке се односе на старосну доб, држављанство и пребивалиште.

ЈЕДНАКО ПРАВО ГЛАСА подразумијева једнако право гласа и једнаку гласачку моћ и значи да глас сваког грађанина треба да има исту вриједност.

ТАЈНО ГЛАСАЊЕ захтијева да бирачи означавају своје гласачке листиће насамом, у приватности гласачке кабине, и тако да се листић са гласом не може видјети прије него што се убаци у гласачку кутију како се касније не би довео у везу са одређеним гласачем.

8. Међународни демократски стандарди о изборима у Босни и Херцеговини

38

Члан 1. Анекса 3 Општег оквирног споразума за мир у БиХ се реферира на међународне демократске стандарде који ће се примјењивати у изборном систему БиХ. Тачка 3. овог члана упућује на параграфе 7. и 8. Документа другог састанка Конференције о људској димензији, одржаној у Копенхагену 1990. године. Већина од наведених демократских стандарда који се тичу избора предвиђена је и другим Анексима Дејтонског мировног споразума.

Тако је Анексом 4 односно Уставом БиХ предвиђена директна примјена Европске конвенције о људским правима и основним слободама и њених додатних протокола, те Међународног пакта о грађанским и политичким правима и Међународне конвенције о укидању свих облика дискриминације. Као демократски стандард неопходно је навести и забрану било какве дискриминације националних мањина, што је предвиђено у члану 4. став 1. Оквирне конвенције за заштиту националних мањина које је такође један од аката наведених у Уставу БиХ. Ступањем на снагу Општег оквирног споразума за мир у БиХ и ступањем на снагу Протокола 12 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, настала је и обавеза провођења наведених демократских стандарда. Како Устав БиХ подразумијева и налаже примјену низа најважнијих демократских начела која представљају међународне демократске стандарде, из тога произилази обавеза власти БиХ да се придржавају ових принципа.

Ипак примјена неких од ових стандарда је занемарена:

1. Начело општег бирачког права

Поштивање овог начела значи да сваки држављанин без дискриминације има право да бира (активно бирачко право) и да буде биран (пасивно бирачко право), под условима и процедурама одређеним уставом и другим законским актом. Сви имају једнака бирачка права, а закон или

устав искључују ко нема то право - нпр. право да бира и буде биран не могу уживати особе које нису постигле прописану доб одређену уставом и законом.

Када је ријеч о усклађености изборног законодавства БиХ са међународним стандардима, сигурно постоји високи степен компатибилности, осим у два случаја (избор чланова Предсједништва БиХ и Дома народа Парламентарне скупштине БиХ- ПС БиХ) која завређују посебну пажњу јер нарушавају једнакост грађана у изборном процесу. Према међународним стандардима о људским правима, сваки појединац има право на активно и пасивно бирачко право на цијелој територији државе у којој живи, а не само једно од тих права у неком њеном дијелу, а на другом не. Србин регистрован у ФБиХ, те Бошњак или Хрват регистрован у РС-у не може се кандидовати за Предсједништво БиХ. Бирачи у РС-у могу гласати само за кандидата из реда српског народа за Предсједништво, док бирачи у ФБиХ могу гласати само за кандидата из реда бошњачког или хрватског народа. (чл.V. Устава БиХ и чл.8.1 Изборног закона БиХ).

Када је ријеч о избору чланова Дома народа Парламентарне скупштине БиХ, Изборним законом БиХ (поглавље 9., потпоглавље Б које потпуно одговара члану IV/1. Устава БиХ) утврђено је да само грађани који се изјашњавају као припадници конститутивних народа могу бити изабрани у Дом народа ПС БиХ; Срби могу бити бирани за Дом народа само из Републике Српске, а Бошњаци и Хрвати само из Федерације БиХ; унутар Дома народа ФБиХ само бошњачки и хрватски делегати могу учествовати у избору; други делегати су лишени права да гласају о томе; у Републици Српској сви чланови Народне Скупштине могу гласати за делегате у Дому народа. Додатна дискриминација је што припадници „осталих“ уопште не могу бити бирани.

Овдје се ради само о очигледним примјерима у односу на бројне друге дефиците у изборном законодавству.

Тимови за мониторинг напретка Савјета Европе о стању демократије у БиХ у својим извјештајима за период 2009.-2010., те 2011.-2012., узастопно наглашавају да је у БиХ неопходно уклонити етничка ограничења на право учешћа на изборима у Дом народа, и Предсједништво БиХ, те да се Устав и изборно законодавство ускладе са Европском конвенцијом о људским правима, како би се елиминисала дискриминација на основу етничке припадности и провела пресуда Европског суда за људска права у случају Сејдић – Финци.

39

2. Начело једнаког бирачког права

Поштивање овог начела значи слједеће правило: један бирач једнако је један глас, једнако је једнака вриједност; односно сваки бирач има једнак број гласова као и други бирачи; његов глас има једнаку тежину као гласови других бирача и једнака тежина гласова не смије бити измијењена изборним системом који се користи у држави.

Разматрајући изборну магнитуду може се закључити да омјер бирача с бројем мандата који се додјељују одређеним изборним јединицама у БиХ доводи до неједнакости гласа.

У случају избора вијећника Града Мостара, прекршено је основно начело Изборног закона по којем се при одређивању подручја изборних јединица мора водити рачуна да изборне јединице имају подједнак број гласача. Бирачи Града Мостара из шест (6) изборних јединица градског подручја имали су право кандидовања и бирања представника из изборне јединице градског подручја и из градске изборне јединице, значи имали су два гласа, док су бирачи из Града Мостара који живе у бившој Централној зони, њих 2053 имали само један глас за Градску изборну јединицу. Стога је Уставни суд БиХ 2012. године прогласио неважећим одређене одредбе Изборног закона, те је непостојање законских одредби онемогућило provedбу Локалних избора у Граду Мостару, 7. октобра 2012. године.

Дужност Парламентарне скупштине БиХ у складу са чланом 9.11 ИЗ БиХ је да се сваке четири (4) године преиспитају изборне јединице и број мандата који се додјељује. На примјеру изборних јединица (I и III) у РС за ПС БиХ, може се видјети обим ове аномалије. За један мандат у изборној јединици I., потребно је добити 178.000 гласова, а за тај исти мандат у изборној јединици III., потребно је добити 94.773 гласова, дакле двоструко мање. Од 2001. године у БиХ никада нису преиспитане или промијењене границе изборних јединица.

3. Начело непосредних и посредних избора

Значи да сваки грађанин са бирачким правом директно, без посредника бира представнике у политичким тијелима. Данас су непосредни избори опште прихваћени демократски стандард. Посредни избори се користе само у комбинацији са непосредним. Ако парламент има два дома, онда избори морају бити директни најмање за један дом, тако да је у БиХ ово начело испоштовано.

4. Начело слободе гласања

Ово начело омогућава бирачима и осталим учесницима у изборима да бирају, без принуде, пријетње принудом или другог незаконитог утицаја да ли ће учествовати или неће учествовати на изборима. Осим тога свим учесницима морају се осигурати једнаки законски услови и могућност за пуно учешће у изборима. На изборима у БиХ смо били свједоци притиска на бираче и окупљања партијских активиста око бирачких мјеста, испољавања језика мржње, тако да имамо проблема са реализацијом овог начела.

5. Начело тајности гласања

Ово начело значи да је глас тајан и да нити један бирач неће бити принуђен, ни од кога, да каже за кога намјерава гласати, односно за кога је гласао. Да ли то са сигурношћу можемо испоштовати кад листиће шаљемо на адресе широм свијета бирачима ван БиХ, или кад су нам инвалидне, слијепе и неписмене особе принуђене гласати уз нечију помоћ?

Прецизирање основних изборних стандарда ће се наставити даље развијати кроз активности међународних организација.

У оквиру Уједињених нација и њиховог одјела за изборну помоћ од 2005. године, отворена је за одобравање Декларација о начелима међународног посматрања избора и Кодекс понашања за међународне посматраче.¹⁹ Низ организација које прате изборе су одобриле ову Декларацију: Цартер центар, Изборни институт Јужне Африке (ЕИСА), Европска комисија, Међународна ИДЕА, Међународна Фондација за изборне системе (ИФЕС), Међународни републикански институт (ИРИ), Национални демократски институт (НДИ), ОСЦЕ, ОДИХР и други.

Дакле велики број међународних организација се руководи начелима ове Декларације кад процијењују генерално окружење у земљи у којој се одржавају избори, рад изборне администрације, транспарентност њиховог рада, понашање и укљученост бирача, тајност гласа, евентуалне нерегуларности, сигурност и интегритет, те кредибилитет изборног процеса.

Ипак, још увијек остаје потреба да заједница изборних посматрача артикулише опште одреднице и да изгради међународни консенсус о детаљним критеријима за процјену избора.

¹⁹ Декларација о начелима међународног посматрања избора и Кодекс понашања за међународне посматраче, http://www.cartercenter.org/resources/pdfs/peace/democracy/des/declaration_code_serbo-croatian.pdf

ПОГЛАВЉЕ IV
ИСКУСТВА СА ПОСМАТРАЊА ИЗБОРА
(ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ 2012)

41

9. Искуства и показатељи са Локалних избора 2012

Након одржавања Локалних избора у Босни и Херцеговини 07. октобра 2012. године Централна изборна комисија Босне и Херцеговине је запримила 283 приговора везана за кршења изборних правила и процедура током Дана избора. Од овог броја 80 приговора (или 28.3%) су поднијели акредитовани посматрачи и сви запримљени приговори су достављени од стране акредитованих посматрача политичких странака. Приговори су се односили на наводна кршења изборних права у осамнаест (18) општина у БиХ. Више од двије трећине приговора (68,75%) се односи на кршења изборног права у општини Завидовићи, по 5% у општинама Кључ и Братунац, по 2,5% у општинама Лукавац и Осмац и по 1,25% у преосталих 13 општина.

Преглед приговора по општинама и политичким субјектима је приказан у Табелама 1 и 2.²⁰

Бр.	Општина	Број приговора по општинама	Број приговора по политичком субјекту у датој општини
1	Вишеград	1	Савез независних социјалдемократа – Милорад Додик (СНСД)
2	Лукавац	2	Савез за бољу будућност (СББ) (1) Странка демократске акције (СДА) (1)
3	Билећа	1	Српска радикална странка РС (СРС РС)
4	Кључ	4	Савез за бољу будућност (СББ)
5	Витез	1	Странка демократске акције (СДА)
6	Завидовићи	55	Савез за бољу будућност (СББ)
7	Илијаш	1	Политичка организација Снага грађана
8	Вогошћа	1	Социјалдемократска партија БиХ (СДП БиХ)
9	Пале	1	Савез независних социјалдемократа – Милорад Додик (СНСД)
10	Груде	1	Хрватска демократска заједница 1990 (ХДЗ 1990)
11	Сански Мост	1	Странка за Босну и Херцеговину (С БиХ)
12	Братунац	4	Српска демократска странка (СДС (2) Партија демократског прогреса (ПДП (2)
13	Доњи Вакуф	1	Савез за бољу будућност (СББ)
14	Бањалука	1	Савез независних социјалдемократа – Милорад Додик (СНСД)
15	Подлугови, Илијаш	1	Странка демократске акције (СДА)
16	Осмац	2	Странка демократске акције (СДА) (1); Либерално демократска странка (ЛДС (1)
17	Стари Град Сарајево	1	Независна листа за мој град
18	Живинице	1	Странка демократске акције (СДА)
	УКУПНО	80	

Табела 3. Приказ броја поднесених приговора

²⁰ Извор: Централна изборна комисија БиХ

СББ	СДА	СНСД-Милорад Додик	СДС	ПДП	СРС РС	ХДЗ 1990	СДП	ЛДС	СБиХ	Политичка организација Снага грађана	Независна листа за мој град
61	5	3	2	2	1	1	1	1	1	1	1

Табела 4. Број достављених приговора према политичким субјектима:

Више од три четвртине приговора (76,3%) на кршење изборног процеса су поднијели акредитовани посматрачи Странке за бољу будућност „СББ“ (61) од чега је чак 55 приговора на кршења на бирачким мјестима у општини Завидовићи, четири (4) у општини Кључ, те по један (1) у општинама Лукавац и Доњи Вакуф. Затим слиједе приговори поднесени од стране акредитованих посматрача Странка демократске акције (СДА) - укупно пет (5) на бирачким мјестима у општинама: Витез, Подлугови/Илијаш, Лукавац, Осмаци и Живинице. Акредитовани посматрачи Савеза независних социјалдемократата – Милорад Додик (СНСД) су поднијели три (3) приговора на кршења изборног права на бирачким мјестима у општинама: Вишеград, Пале и Бања Лука, док су посматрачи Партије демократског прогреса (ПДП) и Српске демократске странке поднијели по два (2) приговора, а Српске радикалне странке РС (СРС РС), Хрватске демократске заједнице 1990 (ХДЗ 1990), Социјалдемократске партије БиХ (СДП БиХ), Либерално демократске странке (ЛДС), Странке за Босну и Херцеговину (СБиХ), Политичке организације Снага грађана и Независне листе за мој град по један (1) приговор.

Најчешћа наводна кршења изборног процеса због којих су акредитовани посматрачи политичких субјеката поднијели приговоре и тражили поновно пребројавање гласова се односе на:

- Пристрасност бирачких одбора,
- Грешке у бројању гласова за појединачне кандидате што је утицало на расподјелу мандата унутар листи политичких странака,
- Умањење броја освојених гласова једног кандидата и дописивање гласова другом кандидату што је резултирало губитком мандата,
- Неслагање података о броју освојених гласова у Помоћном обрасцу (тали) и Обрасцу за збирне резултате,
- Погрешно унесени резултати за политичку странку или одређеног кандидата те неслагање са подацима објављеним на веб страници Централне изборне комисије БиХ,
- Наводи о погрешном тумачењу бирачког одбора о исправном и неисправном начину означавања бирачке опције (*примјер: наводно бирачки одбор на једном БМ није признавао гласове бирача који су своје префериране кандидате означили заокруживањем поља поред имена кандидата те су представници бирачког одбора тврдили да је једино исправан начин стављање ознаке "х" што је резултирало губитком гласова и одузимањем мандата једном кандидату.*)

Поступајући по приговорима акредитованих посматрача Централна изборна комисија БиХ је у законом предвиђеном року:

- Усвојила тринаест (13) захтјева за поновно пребројавање гласачких листића;
- Упутила двије (2) обавијести акредитованим посматрачима да је одобрено поновно пребројавање гласачких листића за релевантна бирачка мјеста по претходно ријешеним приговорима;
- Одбила десет (10) захтјева као неосноване;
- Одбацила педесет и пет (55) захтјева за поновно пребројавање гласачких листића јер не испуњавају услове Члана 5.30 став 4, тачке 2, 3 и 4 Изборног закона БиХ који каже:

Централна изборна комисија БиХ може разматрати захтјев за поновно бројање гласачких листића, ако су испуњени сљедећи услови:

- ✓ *да су у захтјеву тачно наведене чињенице које оправдавају поновно бројање, укључујући чланове овог закона који нису поштовани или су прекршени;*
- ✓ *да је у захтјеву наведен приближан број гласачких листића за које се вјерује да нису исправни;*
- ✓ *да је у захтјеву наведено како би ова повреда закона утицала на изборне резултате.*

На четири (4) Одлуке Централне изборне комисије БиХ којима се захтјеви за поновно пребројавање гласова одбијају као неосновани уложене су жалбе Апелационом одјелу Суда Босне и Херцеговине. Одлучујући по жалбама апеланата Суд Босне и Херцеговине је одбацио двије (2) жалбе као неблаговремене, док су двије (2) жалбе одбијене.

Накнадном одлуком Централне изборне комисије БиХ са 79. сједнице донесена је измијењена одлука по једном одбијеном приговору и дозвољено је поновно пребројавање гласачких листића (овај приговор је укључен у број од 13 одобрених захтјева за поновно пребројавање гласачких листића).

45

10. Одузимање својства посматрача и поништење акредитације

Закључно са provedбом Локалних избора 2012. године у периоду од 2002-2012. године Централна изборна комисија БиХ одузела је својство посматрача и поништила акредитацију²¹ само једном (1) акредитованом посматрачу Удружења грађана из разлога :

- ❖ доласка у просторије ГЦБ у алкохолизираном стању, и
- ❖ покушаја отуђења гласачког листића са стола за бројање.

²¹ Одлука број 06-1-07-1463-168/12 од 11.10.2012. године, 66. сједница Централне изборне комисије БиХ.

11. Примјер исправно поднесеног захтјева за поновно пребројавање гласова и одлука Централне изборне комисије БиХ

а) Примјер исправно поднесеног захтјева за поновно пребројавање

акредитовани посматрач	
Централној изборној комисији БиХ ул. Данијела Озме бр. 7. Сарајево	
Предмет: Захтјев за поновним бројањем гласачких листића	
Град / општина у којој је дошло до неправилности:	Вишеград
Шифра(е) и назив(и) бирачког мјеста или више бирачких мјеста гдје се догодила или гдје су се догађале неправилности:	Бирачко мјесто 147В004 Околишта
Чињенице које оправдавају поновно бројање гласачких листића: Бирачки одбор на бирачком мјесту 147В004 Околишта је пропустио да у збирне одговарајуће обрасце о резултатима гласања унесе податке о укупном броју гласова за сваког појединачног кандидата на кандидатској листи, као и да примјерак збирног обрасца истакне јавно на бирачком мјесту чиме је починио повреду члана 5.25 став 1 тачка 3 и члана 5.26 став 2 Изборног закона БиХ.	
Чланови Изборног закона БиХ (или др. прописа) који нису поштовани или који су прекршени: Члан 5.25 став 1 тачка 3 и члан 5.26 став 2 Изборног закона БиХ.	
Приближан број гласачких листића за које се вјерује да нису исправни:	90 гласачких листића
Како би ова повреда / ове повреде Закона утицале на изборни резултат: Ова повреда би на изборни резултат утјецала на следећи начин: - Промјену редоследа изабраних кандидата за одборнике на предложеној кандидатској листи, чиме би дошло до другачије расподеле мандата и била би игнорисана воља гласача на претходним локалним изборима. Конкретно шестопласирани и седмопласирани кандидат би замјенили мјеста чиме би услед ове неправилности био одузет мандат једном и додјељен другом кандидату с обзиром да је у Вишеграду освојио 6 мандата.	

б) Одлука за поновно пребројавање Централне изборне комисије БиХ

BOSNA I HERCEGOVINA CENTRALNA IZBORNA KOMISIJA SREDIŠNJE IZBORNO POVJERENSTVO		БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА ЦЕНТРАЛНА ИЗБОРНА КОМИСИЈА
Na osnovu člana 5.30 stav (6) i člana 5.31 Izbornog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br. 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08 i 32/10) i člana 84. stav (3) Pravilnika o načini provođenja izbora u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", br. 37/10, 71/10, 22/11 i 71712), odlučujući o zahtjevima akreditovanih posmatrača, za ponovno brojanje glasačkih listića na biračkom mjestu 147B004, Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine je na 74. sjednici održanoj 24. 10.2012. godine donijela		
O D L U K U		
(1) Usvajaju se zahtjevi akreditovanih posmatrača, za ponovno brojanje glasačkih listića i naređuje se ponovno brojanje glasačkih listića i utvrđivanje rezultata izbora za kandidate na redovnom biračkom mjestu 147B004 za skupštinu opštine u osnovnoj izornoj jedinici Višegrad.		
(2) Ponovno brojanje iz stava (1) ove Odluke izvršit će se dana 25.10.2012. godine u 11,00 sati u Glavnom centru za brojanje Centralne izborne komisije BiH Sarajevo, Centar Skenderija - Terezije bb.		
(3) Ponovno brojanje iz stava (1) ove Odluke izvršiti u skladu sa odredbama Pravilnika o organizaciji Glavnog centra za brojanje, načinu verifikacije i brojanja glasačkih listića ("Službeni glasnik BiH" 37/10).		
(4) Kandidati političke stranke koji se pojavljuju na glasačkom listiću za koji se vrši ponovno brojanje i njihovi akreditovani posmatrači za posmatranje rada Glavnog centra za brojanje, mogu biti prisutni u toku ponovnog brojanja.		
(5) Ova Odluka stupa na snagu danom donošenja.		
O b r a z l o ž e n j e		
Nakon što je Centralna izborna komisija BiH utvrdila i objavila izborne rezultate za Lokalne		

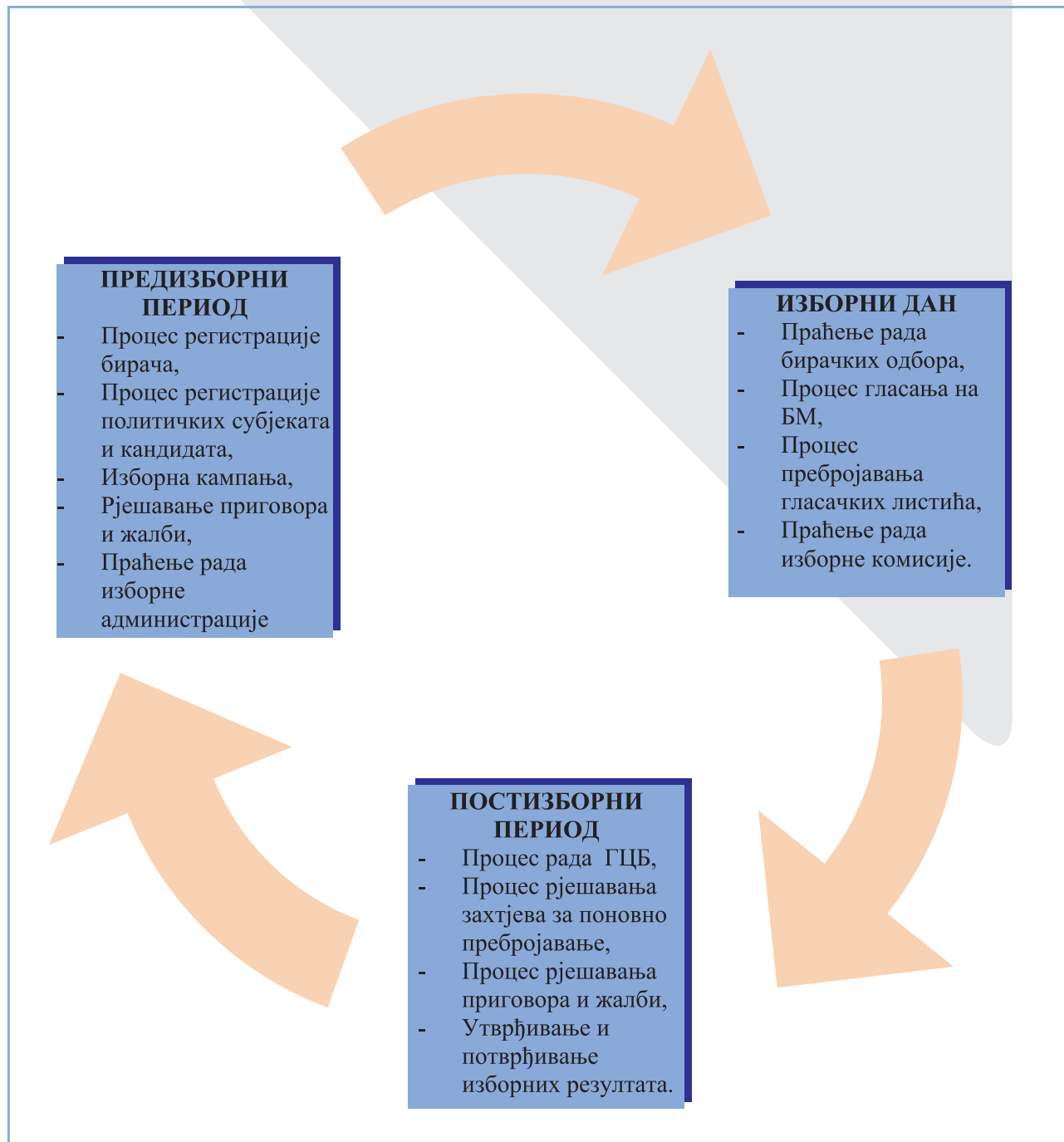
ПОГЛАВЉЕ V ПРИЛОЗИ

47

Изборни циклус-изборни период

49

Шема 4. Изборни циклус

Захтјев за акредитовање представника политичких субјеката

BOSNA I HERCEGOVINA
CENTRALNA IZBORNA KOMISIJA
SREDIŠNJE IZBORNO POVJERENSTVO

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
ЦЕНТРАЛНА ИЗБОРНА КОМИСИЈА

ЗАХТЈЕВ ЗА АКРЕДИТОВАЊЕ

ПРЕДСТАВНИКА ПОЛИТИЧКИХ СУБЈЕКТА за посматрање изборних активности Централне изборне комисије БиХ и Главног центра за бројање

Сљедећа лица представљају листу именованих посматрача за:

Политички субјект

Шифра

за посматрање(означите одговарајући квадратик):

А) Рада Централне изборне комисије БиХ

☐

Б) Рада Главног центра за бројање

☐

Наведите језик и писмо на којима желите да се ваше акредитације штампају: _____

Контакт адреса _____

Број телефона/факс укључујући и позивни број _____

e-mail _____

Ови именовани посматрачи имаће право посматрања рада Централне изборне комисије БиХ и
Главног центра за бројање:

Име и презиме

Број важеће личне карте

Јединствени матични број

Потпис овлашћеног лица политичког субјекта

Потпис (Централна изборна комисија БиХ)

Датум _____

ПЕЧАТ

Одобрила Централна изборна комисија БиХ: ДА ☐ НЕ ☐

Централна изборна комисија БиХ дужна је доставити копију овог захтјева за акредитацију политичкој партији, независном кандидату, коалицији, листи независних кандидата, кандидату са посебне листе кандидата припадника националних мањина и Главном центру за бројање.

Захтјев за акредитовање удружења

BOSNA I HERCEGOVINA
CENTRALNA IZBORNA KOMISIJA
SREDIŠNJE IZBORNO POVJERENSTVO

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
ЦЕНТРАЛНА ИЗБОРНА КОМИСИЈА

ЗАХТЈЕВ ЗА АКРЕДИТОВАЊЕ

Удружења _____
Назив удружења _____

Контакт адреса _____
Број телефона/факса укључујући и позивни број _____
e-mail _____

тражи издавање акредитација за посматрање (означити одговарајући квадратич – приложити посебан образац за сваку основну изборну јединицу у којој намјерава посматрати изборне активности):

- А) Рада Централне изборне комисије БиХ ☐
- Б) Рада изборне комисије
Основна изборна јединица _____
Број посматрача _____ ☐
- Ц) Рада центра за бирачки списак
Основна изборна јединица _____
Број посматрача _____ ☐
- Д) Рада на бирачком мјесту
Основна изборна јединица _____
Број посматрача _____ ☐
- Е) Рада Главног центра за бројање
Основна изборна јединица _____
Број посматрача _____ ☐

Наведите језик и писмо на којима желите да се ваше акредитације штампају: _____.

Својим потписом потврђујем да удружење под горе наведеним називом није основано, спонзорисано, нити обавља било какву активност у корист политичког субјекта и да ће се придржавати одредаба Изборног закона БиХ.

Потпис председника удружења _____

Потпис овлашћеног лица Централне изборне комисије БиХ _____ Основна изборна јединица _____
(у овој изборној комисији преузети акредитације)

Датум подношења _____

Представник удружења преузеће акредитације након презентовања појединачних потписаних образаца правила понашања и изјава о поштовању тајности гласања посматрача службенику изборне комисије који је одговоран за обезбјеђивање акредитација. Службеник изборне комисије неће задржати потписане обрасце правила понашања и изјаве о поштовању тајности гласања посматрача. Службеник изборне комисије провјериће да ли је ту организацију акредитовала Централна изборна комисија БиХ. Представницима удружења биће издато онолико акредитација колико има потписаних образаца изјава и тај број не смије премашивати број посматрача који је удружење назначило на овом обрасцу и који се налази на списку акредитованих удружења Централне изборне комисије БиХ.

Одобрила Централна изборна комисија БиХ:

ДА = НЕ =

Издао/ла _____

Датум _____

Захтјев за акредитовање међународних посматрача

BOSNA I HERCEGOVINA
CENTRALNA IZBORNA KOMISIJA
SREDIŠNJE IZBORNO POVJERENSTVO

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
ЦЕНТРАЛНА ИЗБОРНА КОМИСИЈА

ЗАХТЈЕВ ЗА АКРЕДИТОВАЊЕ МЕЂУНАРОДНИХ ПОСМАТРАЧА

Међународни посматрачи _____
Назив или име међународних посматрача _____
пријављује се за издавање акредитације за посматрање.

Контакт адреса _____
Број телефона/факса укључујући и позивни број _____
e-mail _____

Посматрачи ове организације пријављују се за посматрање:
(Означите одговарајући квадратић поред назива изборне активности коју намјеравате посматрати)

А) Рада Централне изборне комисије БиХ	☐
Б) Рада изборне комисије	☐
Ц) Рада центра за бирачки списак	☐
Д) Рада на бирачком мјесту	☐
Е) Рада Главног центра за бројање	☐

Потпис представника међународних посматрача _____

Датум подношења _____

Представник међународних посматрача преузеће акредитације након презентовања појединачно потписаних образаца правила понашања и изјава о поштовању тајности посматрача од овлашћеног лица Централне изборне комисије БиХ које је одговорно за обезбјеђивање акредитација. Представницима међународних посматрача биће издато онолико акредитација колико има потписаних образаца правила понашања и изјава о поштовању тајности посматрача и тај број не смије премашивати број посматрача назначених на листи предложених међународних посматрача. Листа предложених међународних посматрача биће саставни дио овог захтјева, коју треба попунити приликом подношења овог захтјева.

Одобрила Централна изборна комисија БиХ:

ДА ☐

НЕ ☐

(МП) _____
(Издао)

Датум: _____

Захтјев за акредитовање у дипломатско-конзуларним представништвима БиХ

BOSNA I HERCEGOVINA
CENTRALNA IZBORNA KOMISIJA
SREDIŠNJE IZBORNO POVJERENSTVO

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
ЦЕНТРАЛНА ИЗБОРНА КОМИСИЈА

ZAHTJEV ZA AKREDITIRANJE POSMATRAČA U DIPLOMATSKO-KONZULARNIM PREDSTAVNIŠTVIMA BOSNE I HERCEGOVINE (DKPBiH)

PODNOŠILAC ZAHTJEVA (navesti puni naziv podnosioca zahtjeva)

Međunarodni posmatrači _____
Naziv ili ime međunarodnih posmatrača
Udruženje _____
Naziv udruženja

Politički subjekt _____
Naziv političkog subjekta

prijavljuje se za izdavanje akreditacije za posmatranje izbora na biračkom mjestu u DKPBiH, određenom za glasanje državljana BiH.

Kontakt adresa _____
Broj telefona / faks uključujući i pozivni broj _____
e-mail _____

Posmatrači podnosioca zahtjeva prijavljuju se za posmatranje izbora na biračkom mjestu u DKPBiH određenom za glasanje državljanja BiH.

Navesti naziv DKPBiH određenog za glasanje

Potpis podnosioca zahtjeva

Datum podnošenja

Mjesto podnošenja zahtjeva _____
Centralna izborna komisija BiH ili navesti naziv DKPBiH u kojem podnosite zahtjev

Predstavnik podnosioca zahtjeva preuzet će akreditacije nakon prezentiranja pojedinačno potpisanih obrazaca o pravilima ponašanja i izjave o poštivanju tajnosti posmatrača od ovlaštenog lica Centralne izborne komisije BiH koje je odgovorno za osiguravanje akreditacija, ili od službenog lica zaposlenog u DKPBiH. Predstavnicima podnosioca zahtjeva bit će izdato onoliko akreditacija koliko ima potpisanih obrazaca o pravilima ponašanja i izjave o poštivanju tajnosti posmatrača i taj broj ne smije preći broj posmatrača naznačenih na listi predloženih posmatrača. Lista predloženih posmatrača bit će sastavni dio ovog zahtjeva, koju treba popuniti prilikom podnošenja ovog zahtjeva.

Odobrila Centralna izborna komisija BiH:

DA ☐

NE ☐

(MP) _____
(Izdao)

Datum: _____

Кодекс за посматрање избора

Сви чланови посматрача цивилног друштва на изборима поштовати ће овај домаћи Кодекс понашања током посматрања избора, док ће приликом обављања својих активности:

1. Уживати темељна права и слободу изражавања мишљења, удруживања, окупљања и кретања приликом извјештавања о регистрацији, кампањи и самом изборном дану, као и о процедурама на дан избора и о бројању гласова;
2. Поштовати изборне законе и друге законе Босне и Херцеговине;
3. Бити професионални, детаљни, тачни и транспарентни у праћењу изборног процеса;
4. Бити независни, непристрасни и неће бити под утицајем било које/з, или свих, чланова или кандидата политичке странке, појединца, групе или организације, која представља и промовира посебне интересе било које политичке странке званично регистроване од стране ЦИК БиХ;
5. Бити неутрални и непристрасни, те ће избјегавати приказивање ствари, као што је униформа, боја или друге ствари, које су симбол подршке за или против кандидата или политичке странке. Никада неће изразити наклоност или преференцију у вези са домаћим властима, странкама, кандидатима, етничким или вјерским групама, или у вези са било каквим спорним питањима у изборном процесу;
6. Неће се мијешати или покушавати утјецати на процес регистрације, вођења кампање или на дан избора, као ни на процедуре на дан избора и бројање гласова;
7. Поштовати ће улогу, статус и надлежност изборних званичника, те ће се са поштовањем и уљудно односити према особљу бирачких одбора и бирачима;
8. Проводити ће сваки задатак на основу највиших стандарда тачности информација и објективности анализе;
9. Стално ће се прикладно и разумно понашати, уз највиши могући ниво личне дискреције;
10. Неће се финансијски, нити на било који други начин, обавезивати према члану или кандидату политичке странке, појединцу, групи или организацији која представља и промовише било коју од политичких странки званично регистрованих од стране ЦИК БиХ;
11. Имати обавезу пријавити лични интерес у вези са својим јавним задацима и преузети корак за рјешавање било каквог сукоба интереса на начин да заштити јавни интерес, укључујући неучествовање у процесу посматрања избора, ако се сукоб не може уклонити;
12. Обуздати ће се од давања личних или преурањених коментара о посматрању избора медијима или другим заинтересованим лицима, те ће све своје примједбе ограничити на опште информације о природи њихове активности као посматрача;
13. Све ће закључке заснивати на добро документованим, чињеничним и потврђеним доказима и попуњеном анкетном обрасцу са посјећених бирачких мјеста.

Образац извјештаја посматрача-Примјер

НАЗИВ СУБЈЕКТА :					
Извјештај о посматрању органа		а) Централна изборна комисија БиХ б) Изборна комисија в) Бирачки одбор <i>(заокружи слово испред органа)</i>			
Назив или ознака органа који је био предмет посматрања		_____			
		<i>(примјер : ОИК Нови Град или БМ 001А001)</i>			
Ознака посматрачког тима					
Чланови посматрачког тима	1. _____ 2. _____ 3. _____ <i>(Презиме и име)</i>				
Назив изборне активности која је била предмет посматрања:					
а) Рад изборне администрације б) Процес регистрације бирача в) Процес регистрације политичких субјеката г) Изборна кампања д) Изборни дан ђ) Процес пребројавања е) Процес утврђивања и потврђивања резултата избора ж) Приговори и жалбе <i>(заокружи слово испред активности)</i>					
Датум и вријеме посматрања активности:		Долазак:	_____		
			<i>Датум</i>	<i>Сат</i>	
		Одлазак :	_____		
			<i>Датум</i>	<i>Сат</i>	
Оцјена реализације посматране активности:			1 2 3 4 5		
Образложење :					
<i>(Навести разлоге који су утицали на оцјењивање)</i>					

Да ли је било повреда или утицаја на изборни процес током посматрања :

**Уколико је одговор ДА попунити рубрике под а), б), в) и г)*

а) Да б) Не

а) Опис кршења или утицаја на изборни процес

(Дати одговоре на сљедећа питања: Ко, Шта, Када, Гдје и Како)

б) Навести члан Изборног закона или прописа који је прекршен

в) Навести на који начин повреда утиче на изборне резултате

г) Обим повреде

(Уколико су у питању гласачки листићи или гласачи навести приближан број)

56

ДИО II

Испуњавају само посматрачи на бирачком мјесту

а) Запажања прије уласка на БМ

(Генерално атмосфера испред бирачког мјеста)

Да ли је бирачко мјесто тешко за пронаћи?

Да/Не

Да ли је приступ бирачком мјесту адекватан за особе са посебним потребама?

Да/Не

Да ли се у кругу од 50 м налазе постери или присталице политичких субјеката?

Да/Не

б) Запажања на бирачком мјесту

Број бирача на изводу из ЦБС за дато БМ

Број бирача који је гласао и вријеме

Гласало

Вријеме

Да ли је бирачко мјесто отворено на вријеме?

Да/Не

Да ли је осигуран простор за тајно гласање?

Да/Не

Да ли је било бирача који се нису могли пронаћи на изводу из ЦБС?

Да/Не

Да ли је примјећено породично гласање?

Да/Не

Да ли је било утицаја на бираче приликом гласања?

Да/Не

Да ли се гласачка кутија налази на видљивом мјесту?

Да/Не

Да ли је било инцидентних ситуација на бирачком мјесту током гласања и бројања?

Да/Не

Да ли су инцидентне ситуације или проблеми унесени у Записник о раду БО?

Да/Не

1) Унесите број искориштених гласачких листића.

2) Унесите број особа који је гласао.

Разлика (1-2)

Оцијените рад бирачког одбора:

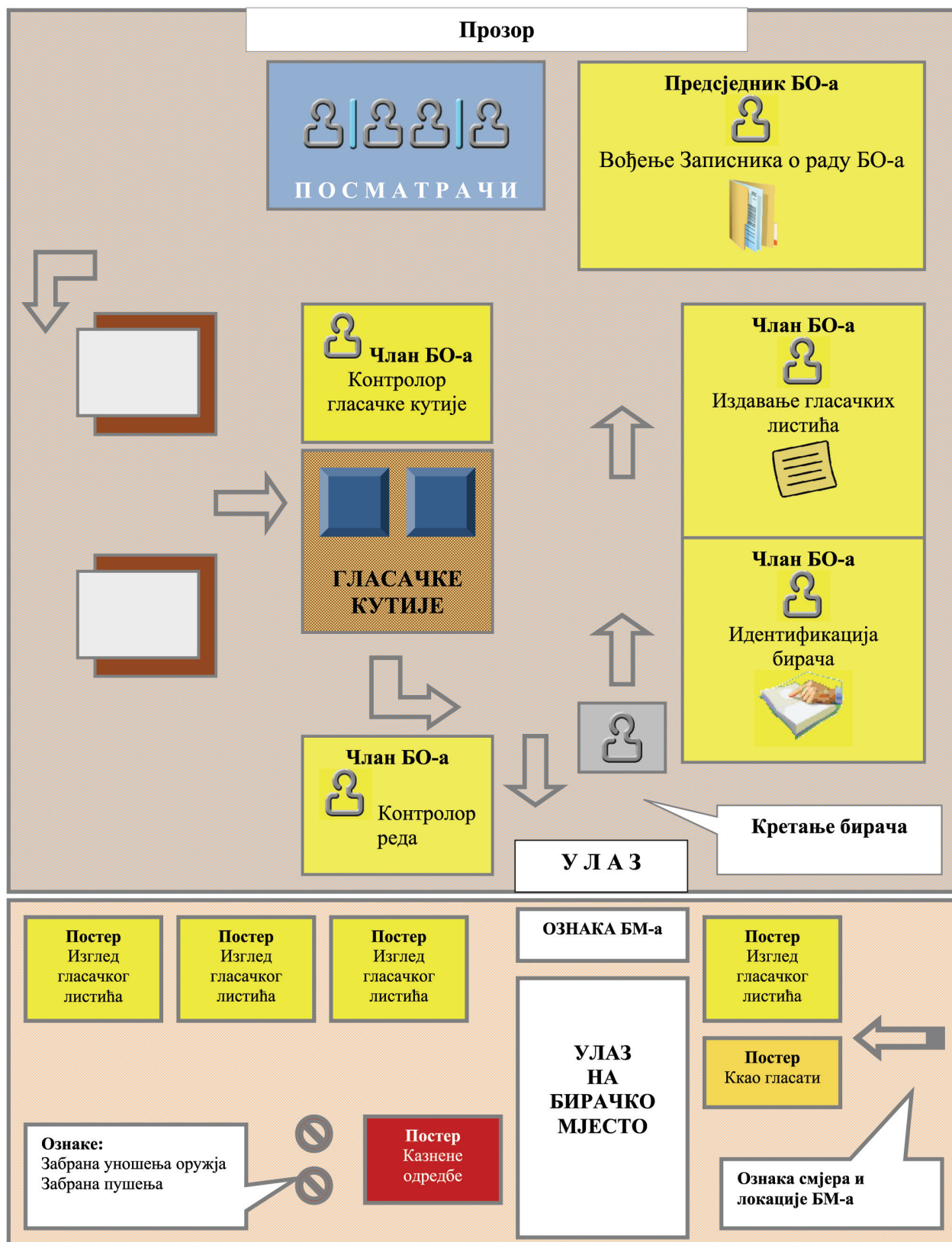
1 2 3 4 5

Образложење оцјене:

57

Шема бирачког мјеста

Lined writing area with a large grey diagonal watermark.

